

NYE VEJE I LEDELSE

Byledelse kræver
tålmodighed,
mod og nærvær

Collective Impact:
Fra silotænkning
til fælles retning

Når byen, forvaltningen
og borgerne udvikler
sig sammen

Byplanmødet 2025:
Resilient
planlægning

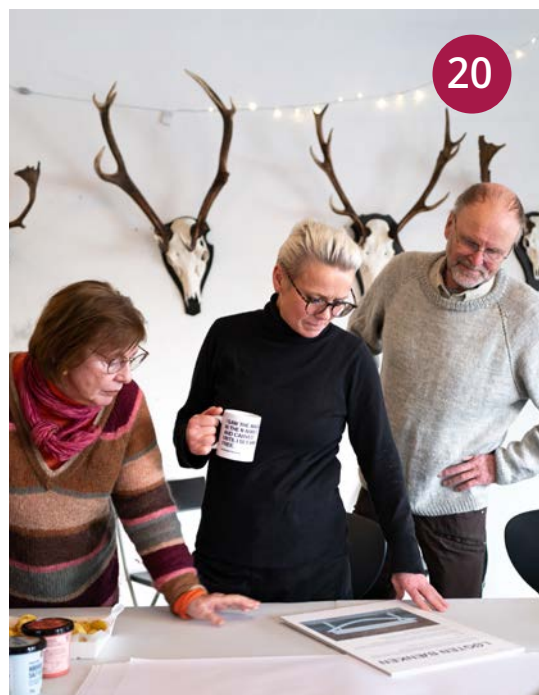

BYPLAN
NYT

4

TEMA: NYE VEJE I LEDELSE

- 3 Byplanlæggere er forandringsledere
 - 4 Byledelse kræver tålmodighed, mod og nærvær
 - 8 Collective Impact: Fra silotænkning til fælles retning
 - 12 Paradigmeskiftet i strategisk byledelse er i fuld gang – men fremdriften er truet
 - 14 Et fælles plansprog er en vigtig nøgle til strategisk byledelse
 - 16 Visionsdrevne byudvikling – Ny Rosborg
 - 20 Når byen, forvaltningen og borgerne udvikler sig sammen
-
- 24 Kurser, seminar og konference 2025-2026
 - 28 Byplanmødet 2025: Program
 - 32 Nominerede til Byplanprisen 2025 viser stærke tendenser i byudviklingen
 - 36 Repræsentantskabet: Tværfagligheden lever
 - 38 Viden fra netværket
 - 42 European Urban Initiative: Internationalt udsyn
 - 44 Ny stadsarkitekt: 'Odense skal være en generøs by'
 - 46 Skolen som strategisk greb i den resiliente by
 - 48 Anmeldelse: Lovgivningen halter efter klimaforandringerne
 - 50 Nyt brancheprojekt skal hjælpe kommunerne med CO₂-reduktion i byudvikling

8

20

Dansk Byplanlaboratorium

Rådhusstræde 6, 1. sal,
1466 København K

Oplag 3.800

ISSN 1602-9038

Redaktion

Mads Møller
Angelsø (ansv.)
Tina Saaby
Herman N. Blaauw

Ansvar

Signerede artikler står
for forfatterens regning,
usignede for den
ansvarshavende
redaktørs regning.

Viden fra netværket

Redaktionen

Annoncer

Bestilles senest
9. november 2025
på ma@byplanlab.dk

Korrektur

A1 Kommunikation

Kontakt
Tlf.: 33 13 72 81
ma@byplanlab.dk
www.byplanlab.dk

Forsidefoto

Niels Rysz Olsen,
Arkitekt skolen, Aarhus

Næste udgave

Byplan Nyt 4/2025
udkommer 5. december
2025.

Tryk

KLS PurePrint

Layout Antistandard
Anders Tornberg

PurePrint™ by KLS
Producent: International
at KLS PurePrint A/S

Byplanlæggerens rolle har ændret sig:
fra at lade planen styre til at lede processen
og navigere i kompleksitet.

LEDER

Byplanlæggere er forandringsledere

Af **Lisbet Wolters**,
stadsarkitekt og
klimachef, Vejle
Kommune, for-
person, Dansk
Byplanlaboratorium

BYPLANLÆGNING SKABER RAMMERNE FOR DET GODE LIV

Byplanlægning er afgørende for at skabe de fysiske rammer, hvor det gode liv kan udfolde sig. Det handler om helhedstænkning: at samle byens mange funktioner i ét fysisk greb, afveje modsatrettede ønsker og beslutte, hvilke hensyn der skal veje tungest i den gade, det bykvarter eller det landskabsrum, der er under forandring. Byplanlægning former fremtiden klogt, så alle relevante aspekter inddrages, inden vi bygger, og så vi har en fælles plan at arbejde efter.

FREMTIDENS UDFORDRINGER

Med klimaforandringer og kriser er byplanlægning blevet en disciplin, hvor løsninger på fremtidens komplekse udfordringer findes. Den handler ikke længere kun om en smuk og funktionel by, men også om at håndtere regnvand, fremme sundhed, modvirke ensomhed, styrke biodiversiteten og reducere CO₂-udledningen. Det stiller store krav til byplanlæggeren, som må navigere i stadig mere komplekse processer. Den grønne trepart har gjort kampen om arealerne særlig aktuel, og byplanlægning er nøglen til at skabe plads til det hele på en måde, der giver størst mulig glæde for alle.

BYPLANLÆGGEREN SOM FORANDRINGSLEDER

For at lykkes kræver det dygtige byplanlæggere, som kan håndtere komplekse processer med mange forskellige aktører og vidt forskellige synspunkter. Byplanlæggerens rolle har ændret sig: fra at lade planen styre til at lede processen og navigere i kompleksitet.

Byplanlæggerne er blevet forandringsledere.

Vi skal være facilitatorer af komplekse processer frem for tegnebordsplanlæggere: tilrettelægge processer, skabe overblik, koordinere indsatser, inddrage de rette aktører, lytte til borgernes ønsker og oversætte dem til andre faggrupper, engagere politikerne og sætte kvalitet og æstetik på dagsordenen. Først når alt dette er på plads, kan vi tegne og lægge en god plan.

KOMPETENCER TIL KOMPLEKSE PROCESSER

I Byplanlaboratoriet mærker vi, at rollen kræver nye kompetencer. Der er efterspørgsel efter kurser, som giver byplanlæggerne de nødvendige færdigheder til at mestre processen: at håndtere modstand konstruktivt, bringe egen faglighed i spil, give plads til andre fagligheder, styrke samarbejdsevner og kvalificere forestillingsevnen, så alle hensyn kan samles i en plan, der sikrer kvalitet og æstetik i vores fælles fysiske omgivelser.

BYPLANLÆGNING KRÆVER LEDERSKAB

Vi må ikke gå på kompromis for at opfylde de politiske mål og acceptere dårligere kvalitet i vores fysiske omgivelser. Vi skal bruge vores kreativitet og forestillingsevne til at skabe en fremtid, hvor det gode liv kan leves. Byplanlægning er ledelse: Det handler om at lede mennesker, processer og beslutninger med vision, overblik og ansvar – for kun sådan kan vi sikre, at byernes fremtid formes klogt.

Lisbet Wolters

Byledelse

kræver tålmodighed, mod og nærvær

Tre eksperter deler deres bedste råd

Af **Mads Angelsø**, projektleder,
Dansk Byplanlaboratorium

Hvordan sikrer man, at byudvikling skaber værdi – både for byen, borgerne og fremtiden? Vi har spurgt tre erfarne profiler, der hver dag står midt i komplekse beslutninger: Hans Stavnsager, borgmester i Faaborg-Midtfyn Kommune, Jens Rex, stadsarkitekt og planchef i Aalborg Kommune, og Merete Dissing, kommunaldirektør i Kolding Kommune.

De understreger, at god strategisk byledelse ikke handler om, at chefen altid får ret. Det handler om tålmodighed, evnen til at holde hovedet koldt, når beslutninger strækker sig over flere valgperioder, og modet til at invitere nye aktører med ind i processen.

Nærvær og blik for sammenhæng i komplekse og langstrakte projekter er det, der virkelig skaber resultater for både byen og borgerne.

”
Vi må kunne
tænke langt frem,
og måske er det en
anden, der får lov til at
klippe den røde snor.
Sådan er det.

Hans Stavnsager

Borgmester i Faaborg-Midtfyn Kommune

FOTO: FAABORG-MIDTFYN KOMMUNE

Hvad er god byledelse for dig?

God byledelse består naturligvis af forskellige elementer. Men noget af det vigtigste er at have en overordnet plan og et klart mål. Dernæst kræver god byledelse tålmodighed, for det tager tid at udvikle en landkommune som vores, hvor investorerne ikke nødvendigvis står i kø for at investere. Og demokrati tager tid. Som politisk leder skal man være i stand til at inddrage bredt – både politisk og lokalt. Det er min erfaring, at succesfuld byudvikling kræver opbakning fra en bred kreds i kommunalbestyrelsen og naturligvis fra lokalråd, borgere, foreninger og erhverv, der alle bør inddrages.

Har du et godt eksempel, hvor byledelse har skabt effekt eller resultater?

Udviklingen af Årslev er et godt eksempel på en succes, når vi taler byudvikling. For snart ti år siden lavede vi en plan, der skulle styrke Årslevs bymidte og skabe bedre sammenhæng i byen. Og selvom vi ikke er helt i mål endnu, er vi lykkedes med rigtig meget af det, vi ville. Vi har haft respekt for det, der var i byen, og bygget oven på. Politisk har vi haft fælles front og samarbejdet tæt med lokalområdet, og det har været afgørende for vores succes.

Mine tre bedste råd til en kollega

- 1** Det er først og fremmest nødvendigt at have tålmodighed. Vi kommunalpolitikere tænker ofte i fireårsperioder, men det er ikke særlig visionært. Vi må kunne tænke langt frem, og måske er det en anden, der får lov til at klippe den røde snor. Sådan er det.
- 2** Dernæst er det nødvendigt at tænke i samarbejde. Sørg for bred politisk inddragelse – både når projektet vedtages, men også når det skal føres ud i livet. Sæt ressourcer af til løbende drøftelser – igen både politisk og lokalt.
- 3** Mit tredje råd er at have is i maven. I en landkommune som vores kan man føle sig fristet til at tage imod den første investor, der kommer forbi. Men det skal man ikke nødvendigvis, hvis investoren vil ændre en masse på det, der er planlagt. Her må ledelsen stole på, at vi ved, hvad der er bedst for vores lokalsamfund. Vi har også haft projekter, der er trukket ud, fordi vi ventede på den helt rigtige investor, der matchede vores behov og ønsker.

Mine tre bedste råd til en kollega

- 1** Anerkend byens kompleksitet. Sæt retninger, strategier og principper, men vær klar til at afvige, når virkeligheden kalder på noget andet – det er i forståelsen af konteksten, at kvaliteten opstår. Byledelse er ikke en manual – det er en praksis.
- 2** Vær til stede. God ledelse kræver nærvær – i sagerne, hos borgerne, med udviklerne, blandt medarbejderne og i dialogen med de mange aktører, der tilsammen væver byen fysisk og mentalt.
- 3** Kig ned. Stop op. Spørg dig selv – ofte – ”er det her bedst for byen og borgerne?”

”

Som leder træder man ofte ind i noget, der allerede er i bevægelse – og hvor modstanden kan være stor.

FOTO: LARS HORN

Jens Rex

Stadsarkitekt og planchef i Aalborg Kommune

Hvad er god byledelse for dig?

God byledelse er for mig en kompleks disciplin med to primære roller. Som stadsarkitekt rådgiver jeg det politiske niveau, hvilket kræver kommunikations-evne og evne til at omsætte fagligt komplekse problemstillinger til noget, der er forståeligt og beslutningsmodent.

Jeg mødes med borgere for at få en bedre forståelse for dem og deres lokal-områder. Samtidig forhandler jeg med udviklere og sikrer, at byens interesser bliver varetaget.

Som forvaltningsgrenschef for Plan-lægning og Bykvalitet leder jeg et bredt fagligt felt – fra kommuneplanlægning, lokalplanlægning og strategisk byudvikling til mobilitet og landskab – sammen med to afdelingsledere og 55 dygtige medarbejdere. God byledelse handler derfor for mig om at kunne skifte perspektiv og stemme, alt efter hvilket ”ansigt” jeg har på. Det kræver både

faglig dybde, organisatorisk overblik og evnen til at skabe forbindelse på tværs af fagligheder og niveauer.

Har du et godt eksempel, hvor byledelse har skabt effekt eller resultater?

God byledelse viser sig sjældent i én enkelt sag, men i evnen til at skabe sammenhæng i komplekse og ofte langstrakte beslutningsprocesser. Mange af de sager, jeg arbejder med, har været undervejs i flere år og involverer både politiske, juridiske og økonomiske hensyn. Som leder træder man ofte ind i noget, der allerede er i bevægelse – og hvor modstanden kan være stor.

I sådanne situationer handler det ikke om at presse en løsning igennem, men om at lytte – både til det politiske niveau og til borgernes bekymringer. Jeg har oplevet, hvordan en plan, der umiddelbart virkede fastlåst, kunne åbnes op ved at tage dialogen ud i virkeligheden:

ved at mødes med borgere i øjenhøjde, gå en tur sammen og tale om, hvad der faktisk skaber modstand. Når man samtidig har politiske signaler og egne faglige vurderinger med i baghovedet, opstår der et rum, hvor man kan justere planen med få, men præcise greb – og dermed skabe en løsning, der balancerer hensynene og står stærkere.

Det er i de situationer, hvor man lykkes med at forbinde strategi, faglighed og nærvær, at byledelse for alvor skaber værdi. Ikke bare i spændingsfeltet mellem faglighed og politik, men også i oversættelsen mellem plan og praksis.

For mig er det en form for demokratisk håndværk – hvor ledelse ikke handler om at have alle svarene, men om at kunne skabe en proces, hvor de rigtige spørgsmål bliver stillet, og hvor løsningerne vokser frem i mødet mellem aktører, interesser og steder.

Mine tre bedste råd til en kollega

- 1** Hav fokus på det gode hverdagsliv for mennesker og på byudvikling i gadeplan i stedet for kun at lægge energi i de store prestigeprojekter.
- 2** Iscenesæt fælles kompetenceudvikling mellem byrådspolitikere, forvaltning og evt. øvrige samarbejdspartnere. Og hent inspiration udefra. Det giver fælles sprog og referencebilleder og skaber samarbejdsånd.
- 3** Kommunikation, kommunikation, kommunikation. Det er vigtigt at have transparente processer. Selv den dårligste begyndelse kan reddes med kaffe og gode samtaler, der opbygger tillid.

Merete Dissing**Kommunaldirektør i Kolding Kommune**

FOTO: KOLDING KOMMUNE

Det handler om at tænke i helhedsorienterede løsninger, der tager udgangspunkt i borgerens centrum.

Hvad er god byledelse for dig?

God byledelse er, når det lykkes at få alle relevante parter mobiliseret til at engagere sig i et projekt og arbejde sammen om det. Lige fra fagfolk og politikere til lokale borgere. Det kan kun ske, når der er en tydelig retning, der udspringer af områdets karakteristika, hvor man gør sig umage med for alvor at forstå områdets historie, potentialer, udfordringer og samspil med omgivelserne.

Det kræver også mod: at invitere alle aktører ind, lytte til dem med kendskab til området og være åben over for, at projektet kan udvikle sig anderledes end forventet.

Hos os arbejder vi ud fra en designtankegang, hvor vi øver os i at stille flere spørgsmål i den indledende fase, end vi giver svar. Og når vi gennemfører et projekt, designer vi det sammen med slutbrugerne. Når vi planlægger et VE-anlæg, gør vi det sammen med bebo-

erne i området, og vi sikrer os, at anlægget giver værdi tilbage til dem. Når vi udvikler vores campusområde, gør vi det sammen med uddannelserne og de studerende. Det lyder enkelt, og det burde være åbenlyst, men det kan være svært at praktisere i virkeligheden.

God strategisk byledelse handler ikke om, at chefen får ret. Det handler om at tænke i helhedsorienterede løsninger, der tager udgangspunkt i borgerens centrum, og som efterlader borgeren et bedre sted og helst med højere livskvalitet, når projektet er gennemført.

Har du et godt eksempel, hvor byledelse har skabt effekt eller resultater?

Vi har mange, men hvis jeg skal fremhæve ét eksempel, bliver det en stor solcellepark, der ligger ved Viuf i Kolding Kommune og rækker ind i Vejle Kommune. Hele området er på knap 350 hektar. I dag er ca. to tredjedele beklædt

med solceller, og det indebærer naturligvis forandring og påvirkning af landskabet. Den sidste tredjedel er anlagt som rekreativt område. Marker er omdannet til ny natur. Der er etableret en cykelsti under hovedvejen, genåbnet et vandløb, rejst skov, anlagt stier og opført sheltere og madpakkehuse.

Løsningen kom energiselskabet, beboerne og kommunen frem til i fællesskab, og vi har arbejdet sammen om at føre den ud i livet. Det var strategisk byledelse, når det er bedst, fordi projektet endte med at give stor værdi tilbage til lokalsamfundet, som borgerne havde drømt om længe. De har fået noget, som reelt kan øge deres livskvalitet.

Og endnu mere fantastisk er det, at det endte godt, da optakten til projektet var konfliktfyldt. Men med masser af kaffe kom dialogen på ret køl, og tilliden blev skabt.

Interview med Mette Margrethe Elf,
projektchef i Realdania

Fra silotænkning til fælles retning

Komplekse samfundsudfordringer – også inden for byplanlægning og byudvikling – kræver mere end én aktør og ét perspektiv. De kalder på fælles retning samt tålmodige og tillidsfulde samarbejder på tværs af sektorer og fagligheder over mange år. Det er tænkningen bag arbejdsformen Collective Impact, som Realdania som de første satte i spil i en dansk kontekst for over ti år siden. Et mindset, der ikke er blevet mindre relevant.

Af **Mads Angelsø**,
projektleder, Dansk
Byplanlaboratorium

Jeg har talt med Mette Margrethe Elf, projektchef i Realdania, om, hvad det kræver at lede en Collective Impact-proces – og hvad andre kan tage med sig, især inden for projektledelse i komplekse udviklingssammenhænge.

Når klassisk projektledelse ikke rækker

”Klassisk projektledelse er et solidt og legitimt værktøj,” slår hun fast. ”Men står man over for komplekse udfordringer og problemstillinger – også inden for byudvikling – er det ikke sikkert, det rækker. Det afgørende spørgsmål er: Har jeg metoder, der på relevant vis kan hjælpe med at finde løsninger på den kompleksitet, jeg står i?”

Hun nævner social ulighed, hjemløshed, klimaudfordringer og utryghed som eksempler på problemer, som samfundet har forsøgt at løse i årevis uden varige resultater.

Det gælder også i byudvikling, hvor traditionelle indsatser ofte støder på grænserne for, hvad sektoropdelte løsninger og kortsigtede projekter kan løfte.

”Måske skyldes det, at vi har brugt tilgange, der ikke matcher problemernes karakter. Der er for eksempel behov for en mere grundlæggende forandring i de systemer, som problemerne er indlejret i – på tværs af forvaltninger, sektorer og aktører. Her kan Collective Impact være en relevant metode, fordi den netop er designet til at tackle systemisk forandring. Den giver en fælles ramme for aktører, der har behov for vedvarende koordinering og et fælles ansvar over tid.”

”Forstå problemet, før du vælger værktøj. Gør ikke enkle ting komplicerede, men forenkler heller ikke kompleksitet,” lyder rådet fra Mette Margrethe Elf.

PRIVAT FOTO

”

Tålmodighed er en dyd
– og helt afgørende.
Samtidig er tålmodighed
nok også noget af det
sværeste at have som
arbejdsprincip i
vores samtid.

Sådan arbejder du med Collective Impact

”Det første og vigtigste skridt er at bruge tid sammen på at få en fælles problemstilling og overblik over, hvad man ved og ikke ved – for så at begynde at tegne en fælles vision og sætte fælles mål for en forandring. Brug tid på det. Det kan betyde, at du må håndtere både din egen, dine samarbejdspartneres og måske endda din øverste chefs utålmodighed efter at komme i gang med løsninger,” fortæller Mette Margrethe Elf.

Det handler grundlæggende om at analysere, hvilke aktører der er nødvendige for at skabe reel forandring: ”Komplekse problemer som social ulighed eller bæredygtig arealudvikling involverer typisk flere aktører, målgrupperne selv, der hver besidder forskellige ressourcer, erfaring og indflydelse. Det er essentielt at samle de rette – for det er i mødet mellem forskellige perspektiver og fagligheder, at vi får et nuanceret billede af problemet og kan bygge løsninger på solide hypoteser.”

Parallelt med det skal der opbygges en tillidsstruktur og etableres fælles kommunikationsformer.

”Det kræver tid og vilje til at forstå hinandens perspektiver og organisatoriske handlemuligheder. Løsninger opstår ikke automatisk, hvis man arbejder isoleret i hver sin organisation. Og så skal

der naturligvis sættes klare, fælles mål – det skaber retning og sikrer, at indsatsen tjener helheden frem for enkeltstående dagsordener.”

Samarbejdets praktik

Etablering af en backbone-organisation er et centralt princip i Collective Impact-arbejdet. Den fungerer som et sekretariat, der samler trådene, sikrer kontinuitet og fremdrift og gør samarbejdet på tværs af sektorer mindre besværligt: ”Samarbejdets praktik kan være tung, så derfor oplever vi stor værdi i at have et backbone-sekretariat, der koordinerer indsatsen og holder processen i gang.”

Hun sammenligner det med at bage en kage: ”Ligesom når man bager, skal flere ingredienser bringes sammen. Nogen skal drive processen, beslutte hvilken kage man vil bage, holde overblikket og samle de rigtige ingredienser for at lykkes. Forskellen er, at komplekse problemstillinger ikke har en kendt opskrift. Målet defineres i fællesskab, og opskriften skal partnerskabet selv finde. Det er en god idé at planlægge et forløb, hvor man udvikler løsningshypoteser, afprøver dem i praksis, samler op og diskuterer læringen i partnerskabet – og derefter går videre med de løsninger, der ser ud til at skabe resultater. Den proces hjælper backbonen med at facilitere eller lede.”

Troldhedestien forbinder Kolding og den gamle Dybvadbro Station. FOTO: STEFFEN STAMP, REALDANIA

Små aktører er vigtige brikker i det store puslespil

Da jeg spørger, hvordan mindre aktører uden større ressourcer kan arbejde med Collective Impact, understreger hun, at metoden kan bruges på flere niveauer og med forskelligt ressourceforbrug og forskellige roller: "Man kan for eksempel involvere både nationale og lokale aktører. Det gør vi i Real-dania, når vi arbejder med Bo trygt, som handler om at bekæmpe og forebygge indbrud og dermed øge beboernes tryghed og livskvalitet. For en mindre organisation er det ofte mere oplagt at indtage rollen med at bidrage med viden, problemforståelse og med at afprøve løsninger lokalt." Selv hvis man kun opererer i mindre skala og organisation, kan man spille en unik rolle i at løse komplekse udfordringer, tilføjer hun.

Konkrete handlinger driver de store forandringer

Hvordan sikrer I både langsigtede visioner og løbende fremdrift, der kan mærkes?

"Et godt eksempel er Troldhedestien i Kolding – en nedlagt jernbanestrækning, der er omdannet til en rekreativ stiforbindelse med forskellige typer

inkluderende mødesteder og rammer for aktiviteter. Collective Impact-gruppen og ikke mindst Kolding Kommune var fra starten optaget af at finde løsninger på social inklusion – en kompleks dagsorden at lykkes med.

Den konkrete prøvehandling bestod af en række landskabsarkitektoniske projekter, udviklet med omfattende involvering af forskellige lokale målgrupper, herunder også mennesker med forskellige sårbarheder, som ofte ikke har mulighed for at benytte sheltere og dermed ikke kan deltage i det udendørs fællesskab. Kommunen etablerede en backbone-rolle og arbejdede på tværs af forvaltninger.

I dag er Troldhedestien – og eksempelvis shelterområdet på strækningen – et konkret eksempel på, hvordan man kan lykkes med social inklusion gennem indsatser i det byggede miljø. Projektet løser naturligvis ikke hele inklusionsdagsordenen, men bidrager med værdifulde erfaringer, der også kan anvendes nationalt. Det handler om at arbejde strategisk på nationalt plan, kombinere det med lokale handlinger og opsamle og dele læringerne."

Syv danske collective impact-inspirerede initiativer 2014-2022

Eksempelsamlingen samler erfaringer fra Realdanias og andre fondes arbejde med systemforandrende partnerskaber inden for komplekse samfundsudfordringer. Publikationen bygger på interviews med kerneaktører fra syv initiativer og tematiserer tværgående læring og indsigt i arbejdet med langsigtede forandringer.

Scan QR-koden for at downloade rapporten.

At lede kompleks forandring kræver tålmodighed og vedholdenhed

Da jeg spørger, hvad hendes bedste råd til en projektleder eller byleder, der skal arbejde med komplekse problemer, er, svarer hun: "Tålmodighed er en dyd – og helt afgørende. Samtidig er tålmodighed nok også noget

af det sværeste at have som arbejdsprincip i vores samtid. Men over ti års erfaring hos os i Realdania og andre viser, at det kræver et langsigtet engagement for at lykkes. Den gode nyhed er, at vi også ved, at denne måde at arbejde på faktisk kan skabe resultater på samfundsudfordringer, som længe har kørt i ring."

Collective Impact i praksis – fra klima til tryghed

Siden 2014 har Realdania arbejdet med komplekse samfundsudfordringer gennem langsigtede, tværgående samarbejder. Under overskriften **Collective Impact** er der sat gang i en række initiativer frem mod 2029, hvor løsninger udvikles i brede partnerskaber på tværs af sektorer og interesser.

Et eksempel er **Fremtidens Bæredygtige Landskaber**, hvor 15 aktører fra bl.a. landbrug, natur, energi og miljø samarbejder om at finde nye

måder at anvende landbrugs- og naturarealer som aktive redskaber i den grønne omstilling. Projektet adresserer Danmarks forældede arealstruktur og har gennem flere år udviklet og afprøvet modeller for en mere bæredygtig og helhedsorienteret arealanvendelse.

Et andet eksempel er **Bo trygt**, der har til formål at forebygge indbrud og øge trygheden i danske hjem. Danmark har markant flere indbrud end vores nabo-

lande, og mange danskere bekymrer sig om indbrud i eget hjem. Initiativet er skabt i samarbejde med TrygFonden, Videntretet Boliu og Det Kriminalpræventive Råd og bygger på et bredt partnerskab med bl.a. Justitsministeriet, Rigspolitiet, Forsikring & Pension, kommuner, forskere og brancheorganisationer. Dansk Byplanlaboratorium bidrager til at udbrede tryghedsfremmende og kriminalpræventive principper til danske planlæggere.

Paradigmeskiftet i strategisk byledelse er i fuld gang – men fremdriften er truet

Strategisk byledelse rummer potentiale for reel forandring i kommunerne. Men hvis visionerne skal blive til virkelighed, kræver det politisk mod, økonomisk prioritering og nye kompetencer.

Af **Bjarne E. Jensen**,
senior projektleder,
Dansk Arkitektur
Center (DAC)

I de senere år har strategisk byledelse fået stigende opmærksomhed som en nøgle til at skabe bæredygtige byer. Det er opløftende at se, hvordan begrebet vinder indpas – ikke bare som metode, men som et fælles sprog for at skabe sammenhæng og retning i en kompleks virkelighed.

I Dansk Arkitektur Center (DAC) har vi i 14 år udbudt kurser for kommunale ledere i samarbejde med Kommunaldirektørforeningen, Kommunalteknisk Chefforening og Realdania. Her oplever vi dilemmaerne på tæt hold, når vi kører forløb med byråd og politiske udvalg, som gerne vil bruge strategisk byledelse som løftestang til forandring.

Ny følgeforskning fra Roskilde Universitet dokumenterer, at kurserne kan skabe reel forandring i kommunerne. Men samtidig peger erfaringerne på væsentlige udfordringer og dilemmaer, der truer fremdriften – og som kalder på et kritisk blik. Det er netop dem, vi vil stille skarpt på her.

Når bæredygtige visioner møder lokal virkelighed

Der er alt for ofte en stor afstand mellem det, der står i planer og visioner for en bæredygtig fremtid, og de udbygningsplaner, der rent faktisk bliver vedtaget. Sådan oplever Ribeiro, Bisgaard og Højgaard Jensen det, skriver de i Byplannyt 1, 2025.

De rammer hovedet på sømmet. For der er ofte en himmelråbende konflikt, når kommuner vedtager strategier for bæredygtighed og ressourcebesparelser og samtidig bygger nyt, gerne på bar mark og i områder truet af vand og gerne med så få restriktioner som muligt.

Undskyldninger er der mange af. De er endda forståelige. Der skal penge i kommunekassen, og med øgede udgifter og vigende skattegrundlag er der desperation efter ikke at misse mulige skatteborgere.

Dertil kommer, at nye fagligheder skal i spil for at tackle nye byggemetoder, klimaforandringer og håndtering af naturressourcer, mens samarbejdspartnere blandt investorer og i byggeriet ikke altid er pålidelige kilder til bæredygtige løsninger.

Politisk vilje flytter byudviklingen

Bolden er skubbet i gang, og vi ser hurtige forandringer, når det politiske rum tages alvorligt. Når politikere får tid til fælles indtag af viden og til at diskutere med hinanden og med ledelse og fageksperter både i og uden for administrationen. Og når politikerne får et fælles indtryk af dilemmaer og sammenhænge, åbner det for bedre diskussioner. Det baner vej for en fælles vision og et tydeligt mandat – både internt og i kommunikationen med borgere, foreninger og investorer.

Følgeforskningsrapporten giver adskillige eksempler på kommuner, der har omorganiseret for at skabe bedre sammenhæng i bæredygtighedsindsatserne på tværs af forvaltning og politikområder.

Et eksempel er **Kolding Kommune**, hvor man i 2024 vedtog en ny bæredygtighedsstrategi, der ligestiller økonomisk, social og miljømæssig bæredygtighed og samtidig løfter bæredygtighed til et grundvilkår på tværs af hele organisationen.

Et andet eksempel er **Hillerød Kommune**, der på kort tid har ændret diskurs fra fokus på trængselsproblemer og utilstrækkelige veje til at fokusere på grøn mobilitet, sunde liv, attraktive byrum og fællesskaber, som samlet skaber bedre kvalitet for både borgere, erhvervsliv og miljø. Fremkommelighed handler ikke længere om mere asfalt.

De to eksempler bunder i byrådspolitikere, der, på relativt kort tid, har fundet en ny og fælles forståelse og forpligtet hinanden til en markant ny retning.

Er det ikke for lidt og for langsomt og for sent?

Det kan man godt sige. Flere igangværende nedrivninger og byspredning ville næppe blive godkendt med dagens bæredygtighedsblik. Der er næppe heller tvivl om, at der er store forskelle på, hvor progressive landets 98 kommunalbestyrelser er i forhold til bæredygtighed.

Og med valgår i efteråret er det antagelig kernevelfærd og økonomi, der er højest på politikernes prioriteringsliste. Bæredygtighed er i bedste fald langt nede på listen. Så jo, der er plads til forbedring.

Kompetencerne halter bag efter ambitionerne

Hvis strategisk byledelse for alvor skal slå rod, stiller det også nye krav til dem, der uddanner fremtidens planlæggere og ledere. Et centralt dilemma er nemlig manglen på kvalificeret arbejdskraft.

Der er fortsat behov for teknisk ekspertise inden for planlægning og bæredygtighed, men især efterspørges medarbejdere, som forstår byudviklingens økonomiske kredsløb, dynamikker og processer – og som kan arbejde i tværfaglige partnerskaber uden at være bundet af de plantekniske skabeloner.

Som det blandt andet konkluderes i rapporten *Strategisk bæredygtig byudvikling* (2021), efterlyser kommunerne i stigende grad "strategiske og holistiske kompetencer, som ligger ud over de klassiske discipliner". Citater fra RUC's følgeforskningsrapport bekræfter billedet. Her beskriver kommunale ledere, der har deltaget i strategisk byledelse-forløb, hvordan behovet for strategisk kapacitet og ny viden er stort – og voksende.

Men det er en stor udfordring for uddannelserne at følge med. Pensum kan ikke ændres fra dag til dag, og mange undervisere mangler opdateret viden og praksiserfaring fra kommunernes virkelighed anno 2025. Man kunne med rette spørge, om der også er brug for et paradigmeskift i selve uddannelsessystemet.

Følgeforskningsrapporten ligger i hvert fald klar – til fri brug for alle, der har mod på at tage fat. For selvom bolden allerede ruller, er der brug for flere hænder til at rulle den større.

Undskyldninger er der mange af. De er endda forståelige. Der skal penge i kommunekassen, og med øgede udgifter og vigende skattegrundlag er der desperation efter ikke at misse mulige skatteborgere.

Kolding i Bremerhaven: Koldings byråd diskuterer retning og løsninger. FOTO: BJARNE E. JENSEN

Perspektiver fra forskningen

Et fælles plansprog er en vigtig nøgle til strategisk byledelse

Danske kommuner står over for komplekse udfordringer som byudvikling, klimaforandringer og demografiske ændringer. Strategisk byledelse skaber et fælles sprog og styrker samarbejdet mellem politikere og embedsfolk om langsigtede visioner.

Af **Henrik Toft Jensen, Majken Toftager Larsen** og **Thomas Skou Grindsted**, lektorer ved Roskilde Universitet

Henrik Toft Jensen og Majken Toftager Larsen, lektorer ved Roskilde Universitet, har de sidste tre år som følgeforskere fulgt DAC's kompetenceforløb i strategisk byledelse for kommunale direktører, fagchefer og kommunalpolitikere. Lektor Thomas Skou Grindsted har været tilknyttet følgeforskningsprojektet.

Politikere og den administrative topledelse i danske kommuner har øget opmærksomheden omkring strategisk byledelse. De danske kommuner står over for en række udfordringer: nye investorer, usikre globale forhold, klimatilpasning og arbejde med oversvømmelsesstrategier samt demografiske ændringer, bl.a. med et faldende befolkningstal i 2024 i 32 kommuner. De nye udfordringer øger nødvendigheden af visionsdiskussioner og strategisk tænkning i kommunerne. Ligesom det forudsætter nye vurderinger af politikeres og embedsværkets roller.

Kommunale ledere tager mere proaktiv rolle i strategisk byudvikling

Politikere, direktører og fagchefer, der deltager i DAC's kurser, er enige om én ting: Mange af kommunernes udfordringer – som fremtidig velfærd, byudvikling, klimaforandringer og bæredygtighed – kræver mere samlede og visionsbårne greb om kommunernes udvikling. Det er en af konklusio-

nerne bag følgeforskningen i Dansk Arkitektur Centers (DAC) kurser i strategisk byledelse. Nedenfor gengives nogle af de kommunale ledes vurderinger.

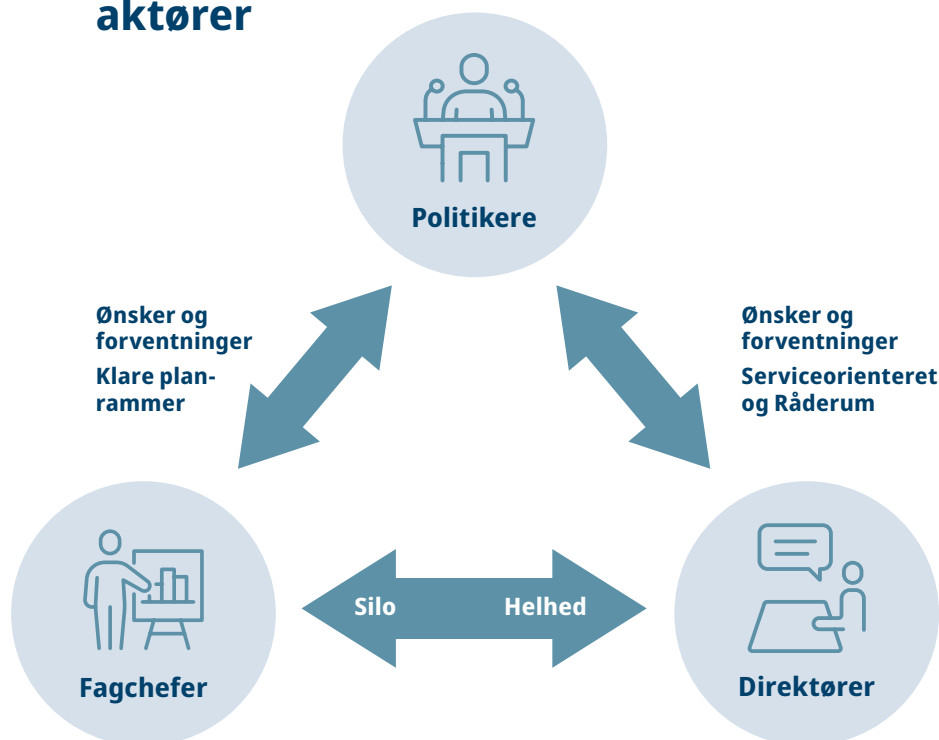
Der skabes nye roller og dynamikker i det politisk-administrative samarbejde. Direktører og fagchefer arbejder nu mere proaktivt og bidrager til politikudvikling. Professor emeritus ved Aarhus Universitet Jørgen Grønnegård Christensen har i Altinget 1. september 2024 også peget på denne udvikling og finder den ønskelig og nødvendig, selvom nogle vil mene, at en del af initiativet flyttes fra politikerne til administrative embedsfolk.

Udviklingen kan skabe dilemmaer om, hvordan den mere proaktive embedsmandsrolle i praksis understøtter de folkevalgte i det bystrategiske arbejde uden at overtage det. Dette diskuteres ofte af deltagerne i DAC's kurser. Rollefordelingen lægger fundamentet for, hvilken samarbejdskultur der etableres i kommunerne, og hvordan visioner og projekter udformes og styres.

Strategisk byledelse som en del af kommunernes styringsrationale

Bystrategisk ledelse kræver vilje til at tænke helhedsorienteret og langsigtet, når det gælder kommunens udvikling. Enkeltager fylder ofte

Relationer mellem de kommunale aktører

De tre kategorier af kommunale aktører: **Politikere**, **direktører** og **fagchefer** har hver deres styrker og fokus i relation til de kommunale beslutninger og administration.

Politikere forventer service, idéer og beskrivelser fra direktørerne, og at de i stigende grad bidrag til visioner og strategier.

Politikere forventer sagkundskab og klare planrammer fra fagcheferne, der betragtes som dem, der har sagkundskaben og den professionelle viden.

Direktørerne er orienteret mod kommunen som helhed, mens **fagcheferne** er specialister på hver deres område.

Kunsten er at få helhedsorienteringen til at respektere sagkundskaben i "siloerne" og sagkundskaben til at respektere helhederne i de løsninger, som den tilbyder.

meget i den politiske debat, så det kan være udfordrende at sætte visioner på dagsordenen. Det kræver en bred politisk beslutningskraft at gøre det.

Strategisk planlægning er planlægning på et overordnet chefniveau. Det er imidlertid vigtigt at inddrage de faglige afdelingers kompetencer som et værktøj i håndteringen af flere af tidens store udfordringer.

Flere af de direktører, der deltager i kurserne, peger på, at de nu også lægger vægt på at inddrage byplanfaglighed i deres ledelse. Det er nyt og styrker samspillet med kommunens øvrige politik- og forvaltningsområder på et samlet strategisk niveau. Det forudsætter en løbende sparring med kommunalbestyrelse og politiske udvalg, hvor bl.a. arkitekturpolitik er kommet på dagsordenen i flere kommuner.

Kursusdeltagerne peger på, at de selv som kommunale topledere også kan medvirke til samarbejde med byernes aktører og interessenter tidligt i planprocesserne. Direktørerne kan kommunikere den overordnede historiefortælling. De kan også facilitere samarbejdet mellem forskellige parter. På den måde kan forskellige interesser oversættes til en fælles vision. Der peges imidlertid også på, at embedsfolket ikke må fylde for meget i proces

og kommunikation i forhold til borgmester og de øvrige kommunalpolitikere, der har ansvaret for de langsigtede byvisioner. Det er en vigtig balance, så der ikke opstår uløselige dilemmaer.

Et fælles sprog er centralt

Direktører, politikere og fagchefer lægger vægt på, at DAC's kurser har givet dem et fælles sprog vedrørende visioner, planlægning, strategier og byledelse. Dette fælles sprog havde hidtil manglet, fordi de hver især arbejdede ud fra de forståelser og det sprog, der præger deres egen forvaltning eller ledelsesgruppe.

Det fælles sprog er en vigtig referenceramme for samarbejdet omkring visions- og strategiarbejde mellem politikere og embedsværk. Også i forhold til forskellige fagforvaltninger er et fælles sprog væsentligt for at modvirke silotænkning og sikre kommunikation mellem afdelingernes faglige kompetencer.

Med nye bymæssige udfordringer, kommunalvalg og udskiftninger på ledelsesposterne er der løbende brug for initiativer, der sikrer udvikling af kompetencer og et fælles sprog i strategisk byledelse. De overordnede visioner må løbende kunne tilpasses de forandringer, som kommunerne til stadighed oplever. Her er fælles fora med sparringsmuligheder vigtige.

Du kan læse mere om følgeforskningen i Henrik Toft Jensen og Majken Toftager Larsen: Strategisk byledelse, Følgeforskning: Afsluttende rapport, kursugennemførelse og kursusudvikling, Roskilde Universitet, Institut for Mennesker og Teknologi, 2025.

Visionsdreven byudvikling – Ny Rosborg

Hvordan planlægger vi for en udvikling i en fremtid, vi ikke kender?
I Ny Rosborg – Vejles nye resiliente bydel – afprøver vi en
ny tilgang til planlægning: visionsdreven byudvikling.

Af **Jakob Østergaard**,
byplanlægger og
projektkoordinator,
Ny Rosborg

Med udgangspunkt i principper for resiliens søger vi at vende udfordringer til muligheder. Det kræver, at vi tænker langsigtet, har robuste styringsredskaber og er parate til at tilpasse og gribe de muligheder, der opstår undervejs. Vi kalder det "visionsdreven byudvikling" – et fyrtårnsprojekt inden for resiliensstrategien. En ny og anderledes måde at tænke planlægning og udvikling.

En alternativ proces – vi vender tingene på hovedet

Byrådet står en oktoberdag i 2015 på udsigtsbakken i det vestlige Vejle og kigger ud over området, hvor der ligger en genbrugsplads. De ser et potentiale og drøfter mulighederne og kommer frem til, at her vil man prøve noget nyt. En strategisk beslutning om at gribe byudviklingen anderledes an.

En arbejdsgruppe får opgaven: "Prøv at lave en helt ny og anderledes proces. Spørg folk, hvad de drømmer om. Og kom så med et bud på, hvordan det ser ud – og hvordan vi kommer derhen."

Det bliver startskuddet til udviklingen af Ny Rosborg. Vi afholder workshops med borgere og professionelle aktører, skaber seancer med udgangspunkt i undringsfilosofi med universitetsprofessorer fra Aalborg Universitet. Vi laver "byvandring" med forskellige temaer som natur, fællesskaber og identitet. Vi arrangerer byudviklingsmesser med deltagelse af foreninger, lokalråd og ungdomsudannelser, og vi tilbyder sommercamps med børn og unge, som har lyst til at upcycle og bygge noget til området. Alt sammen i og omkring en bydel, hvor intet er tegnet eller planlagt.

Alting begynder med en vision

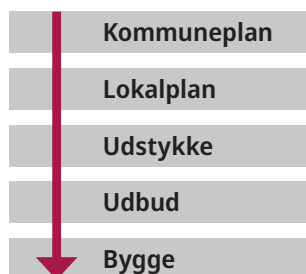
Alle inputs samles og præsenteres for byrådet, som prioriterer: Hvad synes I er det vigtigste for en helt ny bydel i Vejle? Det kom der en værdibaseret vision ud af. Her står ikke noget om vækst, økonomi eller tid. Derimod handler den om en bydel for alle, bæredygtighed og fællesskaber. Om at teste og eksperimentere og om ambitioner for arkitektur og kultur, leg og læring. Selvom (eller måske netop fordi) visionen ikke tager afsæt i specifikke krav eller mål til byud-

Situationsplan Ny Rosborg – version 2025. GRAFIK: LYTT ARCHITECTURE

Visionsdrevet byudvikling

Klassisk planlægning

– en anderledes proces

viklingen, er den et vigtigt redskab i udviklingen af Ny Rosborg. Men den står ikke alene. For det kræver politisk mod og vilje at arbejde værdibaseret. Det skal følges af en organisering af en stærk processtyring, tålmodighed og langsigtet planlægning samt ambitiøse krav om kvalitet og engagement fra alle, som er med til at realisere byudviklingen.

En ny bydel, en del af byen

Vi udvikler Ny Rosborg på holme i et stort rekreativt landskab, som binder by og natur sammen. Her er plads til beplantning og biodiversitet. Der er indtænkt klima og vand fra starten, ligesom der er skabt rum til,

at små og store fællesskaber kan opstå. Med opstart for over ti år siden har forberedelsen til byudviklingen været i gang længe. Visionen blev godkendt i 2017, udviklingsplanen i 2020, mens planlægningen af første holm startede i 2022. Det er Lytt Architecture (tidligere Møller & Grønborg), som har lavet planen til en arkitektkonkurrence, og de er med som rådgiver undervejs. Nu her formes landskabet, og de første byggerier skyder op af jorden. Hele tiden med visionen for øje. Både når der laves udbud, byggemodning og tilladelser. Vi arbejder med at give vandet værdi, og at bæredygtighed ses som en selvfølge – samtidig med at vi tester og ekspe-

Visualisering af Nordholmen GRAFIK: LYTT ARCHITECTURE

rimerterer med nye måder at samarbejde på. Nordholmen er den første holm, der udvikles. Den består af fire delområder, hvor Vejle Kommune opfører en daginstitution på det ene, almene boliger på et andet, mens de sidste to delområder var i offentligt udbud. Tildeling af køberetter skete på baggrund af kriterier i forhold til bæredygtighed og fællesskaber og altså ikke et konkret projekt eller pris. Betingelsen for salg var deltagelse i en fælles proces om en realiseringsplan. Formålet var at skabe en fælles identitet og koordinering samt ejerskab til Nordholmen. En fælles holmeplan samt udbygningsplaner blev godkendt som baggrund for efterfølgende lokalplanlægning og salg af arealer.

Her er plads til midlertidighed og strategiske afprøvninger

I forbindelse med byudviklingen laver vi små oplevelser og forsøg undervejs. En afprøvning af idéer og tanker i lille skala. Formålet er at vise og teste, hvad det er, vi ønsker, den nye bydel

udvikles til. Dette som konkrete tiltag og eksempler på, hvordan visionen får liv og bliver til synlige fysiske elementer.

Et konkret eksempel er opførelsen af en informationspavillon i området. Et gammelt forsamlingshus er upcyclet til nyt mødested. Der er testet ny teknologi med grønt varmesystem samt lavet et eksempel på beplantning efter skovhavekonceptet. Alt foregår i et samarbejde mellem uddannelsesinstitutioner som Arkitektskolen i Aarhus og VIA Horsens, virksomheder som Centrum Pæle og lokale håndværkere samt borgere, herunder foreninger, frivillige og studerende.

Den viden og erfaring, vi samler op undervejs, bruger vi aktivt i den videre udvikling. Noget kan bruges direkte, andet som inspiration. Den sanse- lige og spiselige beplantning bliver en del af den nye daginstitutions legeplads. De upcycledede materialer bruges som et koncept med genbrug af elementer.

Erfaringer fra processen

– set fra et ledelsesperspektiv

Byudvikling er en kompleks proces med mange forskellige interesser. Et af de vigtigste elementer i Ny Rosborg er netop tidsperspektivet: at man politisk har prioriteret, at når man vil noget nyt og anderledes, så kræver det også, at der plads til at eksperimentere, udvikle og lære undervejs.

Ambitiøs politisk ledelse og ejerskab er fundamentet i Ny Rosborg

Involvér byrådet tidligt og relevante udvalg undervejs. Både når det går godt, og når noget er svært. Det giver politikerne indblik i og forståelse for projektet samt mulighed for at drøfte og påvirke udviklingen. Der er grobund for gode dialoger, hvilket skaber stolthed omkring projektet samt sikrer opbakning på tværs.

En stærk vision er et godt og vigtigt styringsredskab

Det er vigtigt, at en vision er langsigtet og robust. Ved at gøre den værdibaseret kan man bruge den til at sætte retning og være pejlemærke – og dermed

fleksibel i forhold til at kunne drøfte projekter og metoder. Budskabet ligger også i det, som ikke er skrevet. Vi bruger visionen som filter til at vurdere og kvalificere både projekter og processor, og vi redegør altid for, hvordan og hvilke elementer vi bruger.

Lav en klar organisering, som tilpasses der, hvor I er i byudviklingen

Afhængigt af hvilken fase byudviklingen er i, er det vigtigt at tilpasse styringsformen og organiseringen. I Ny Rosborg er den ændret flere gange. Først med en administrativ idégruppe, som blev suppleret med et bredt politisk udvalg til visionsfasen. Efterfølgende med en tværgående

Mødesteder og information om byudviklingen er allerede nu en del af Ny Rosborg, hvor der også er etableret broer og stier med belægninger, bænke og belysning. For det er også en del af strategien – at gøre området tilgængeligt, forme landskabet og de rekreative områder. Det bidrager til fortællingen om en fremtidig byudvikling, som er med til at gøre Ny Rosborg attraktivt og give området værdi på flere niveauer.

Fremtidens Ny Rosborg

I dette øjeblik, hvor jeg skriver denne artikel, er de sidste forberedelser til DGI Landsstævne 2025 i gang i området. Det er et af de "større midlertidige tiltag", som indkapsler ånden i Ny Rosborg. At se og gribe en mulighed, få ting til at lykkes, at genbruge og give plads til mødet mellem mennesker.

Realiseringen af Ny Rosborg er først lige startet og kommer til at strække sig langt ind i fremtiden. Vi ved ikke, hvornår bydelen er færdig. Men vi ved,

at vi endnu ikke ved, hvordan den nøjagtig kommer til at se ud – for vi lærer hele tiden, bliver klogere og finder nye veje. Og vi står på et godt fundament med visionen og en stærk politisk ledelse og forankring.

Det er det, som visionsdreven byudvikling i Vejle går ud på: Vi bruger drømmen om fremtidens resiliente bydel til at drive en udvikling, som skaber oplevelser og værdi. Ikke bare for de fremtidige beboere, men for alle Vejles borgere og os, som bruger eller besøger området – og for dem, der er med til at investere i og udvikle bydelen.

80 hektar

Ny Rosborg i tal

- Samlet areal: ca. 80 ha
- 30 ha by/50 ha natur
- 2.000-2.500 boliger
- Op til 20.000 m² erhverv
- Plads til daginstitution og anden offentlig service
- Mulighed for dagligvarer.

ledelse til udviklingsplanen, mens der er blevet lavet en officiel Ny Rosborg-projektgruppe med dedikeret koordinator til realiseringsfasen. I den forbindelse er der en fleksibel struktur med involvering af søjler/rådgivere efter behov og ned-sætning af forskellige projektgrupper ad hoc.

Invitér og facilitér brede samarbejder på tværs af interesser og fagligheder

Det vigtigste er ikke at vide alt, men at vide, hvem man skal spørge. Derfor har vi haft både interne møder med forskellige afdelinger i kommunen samt eksterne møder med udviklere, ingeniører og arkitekter mv. Vi stiller gerne op og fortæller om projektet samt laver oplæg, vandringer og workshops på tværs af interesser og fagligheder, når vi tænker, det giver mening.

Stil krav, både til dig selv og dem, du udvikler sammen med

Brug tid på at få fortalt historien, således at samarbejdspartnerne både har en forståelse samt en lyst til at være med til at udvikle bydelen. Stil spørgsmål, brug dialog og det at mødes – både uformelt og formelt – til at skabe forståelse og sikre, at ambitionerne fastholdes undervejs. Vi står sammen om, at de projekter og løsninger, som realiseres, lever op til det, som vi drømmer om.

Vær modig og åben omkring det, som går godt – og det, som er svært

Vi har generelt en åben kommunikation og laver løbende status og kommer med nyheder til både politikere, pressen og borgere om, hvordan det går. Vi fortæller både de gode historier om den spændende udvikling og det fantastiske område, men vi informerer også, når vi har udfordringer med uforudsete ting som fx krav fra myndigheder omkring nedlukning, og når der kommer en energikrise, som påvirker investeringslysten og dermed tidsplaner og økonomi.

”

Acceptér, at du (heller) ikke kender fremtiden – brug det som en mulighed for at lære nyt og udvikle undervejs.

Erfaringer fra Aarhus By- og Landskabslaboratorium

Når byen, forvaltningen og borgerne udvikler sig sammen

Aarhus Kommune har etableret by- og landskabslaboratorier som en ny metodisk tilgang til at skabe synergi mellem viden og praksis. Erfaringerne peger på, at traditionel planlægning ikke altid rækker, hvis vi vil skabe bæredygtige bysamfund. Det rejser spørgsmålet, hvordan styring og planlægning kan tilpasses en mere eksperimenterende og relationel tilgang – hvor by og mennesker bliver til sammen.

Af **Anne Mette Boye**, stadsarkitekt, Aarhus Kommune, og **Kasper Albrechtsen**, postdoc, Aarhus Kommune og Arkitektskolen Aarhus

Byer skal ikke blot være bæredygtige på papiret – de arkitektoniske og planlægningsmæssige greb skal også øge den oplevede livskvalitet, bidrage konkret til CO₂-reduktion og styrke økosystemer. Det kræver en aktiv stillingtagen til eksisterende bystrukturer, lokalsamfundenes identiteter og borgernes vaner – ofte forankret i såkaldte CO₂-lock-ins, dvs. fastholdelsen af uhensigtsmæssige adfærdsmønstre.

Der er behov for et fornyet styrings- og planlægningsparadigme

Det kalder på et nyt styrings- og planlægningsparadigme – nye former for byledelse – hvor evnen til at eksperimentere og arbejde på tværs af forvaltninger, fagligheder og skalaer er afgørende. Samtidig må planlægningen bringes tættere på de steder og mennesker, den vedrører, gennem konkrete handlinger. Det kan være mindre projekter eller ændret drift. Kommunerne spiller her en nøglerolle. De råder over væsentlige faglige kompetencer og beslutningskraft og har ansvaret for store dele af den fysiske planlægning og arealforvaltning. Kommunen besidder samtidig ofte en tæt kontakt til de

lokale miljøer, hvor omstillingen skal forankres. Disse perspektiver udfoldes gennem Aarhus By- og Landskabslaboratorium, hvor vi arbejder med at gentænke kommunal byplanlægning og byledelse i forskellige bytypologier i praksis. I dag er der etableret bylaboratorier i Løgten-Skødstrup og Spørring, mens Herredsvang og andre er på vej. Erfaringerne fra de første bylaboratorier rejser spørgsmålet: Hvordan kan byledelse og samarbejde udvikle sig, når planlægning bliver eksperimenterende og fælles? Målet er ikke en færdig model, men at finde måder at skabe den bæredygtige by sammen – over tid.

Arkitekturens metoder skaber dialog

I laboratorierne har de arkitektoniske metoder vist sig at være vigtige redskaber til at etablere forbindelser mellem forskellige aktørers perspektiver, faglige logikker og stedets konkrete virkelighed. Metoder som stedslæsning, plan og snit samt rumlige og visuelle scenarier har i praksis fungeret som oversættende greb – etableringen af en fælles forståelse – der muliggør dialog på tværs af faglige og organisatoriske skel.

Særligt samspillet mellem steds læsning og scenarier har åbnet for fælles erkendelser – bl.a. i Spørring, hvor en omfattende landskabelig arealomlægning var på spil. Ved at sanse og aflæse stedet fysisk, historisk, socialt og atmosfærisk skabes et fælles grundlag for samtale og prioritering. Her bliver det tydeligt, hvordan enkeltstående projekter og faglige indsatser kan kobles og tænkes i større sammenhænge.

Fra faste planer til levende forandringsprocesser
"De tusinde interventioners plan" i Løgten-Skødstrup er et eksempel på, hvordan en anderledes tilgang til byudvikling kan tage form. Her har kommunen ikke blot indtaget rollen som rammesætter, men er trådt ind som aktiv deltager i en åben, eksperimenterende og langstrakt proces.

Arbejdet har det seneste år bestået af en række små, stedsspecifikke indsatser, der tilsammen har sat bevægelse i byens udvikling. Blandt de mest markante er omdannelsen af et restareal til en grøn lommepark samt etableringen af et nyt design i bymidten, der skaber lavere hastighed, grønnere

rum og bedre muligheder for ophold. En anden indsats involverer borgerne gennem analyser af jordbundsforhold med henblik på at vælge de rette træer, planter og blomster til fremtidig begrønning i grundejerforeningernes fællesarealer. Hertil kommer initiativer, hvor klimatilpasning bruges som løftestang til at forbedre forbindelserne for bløde trafikanter, skabe små grønne og uformelle mødesteder samt nedsætte bilhastigheden strategisk.

Med indsatserne er fokus forskudt fra implementering af færdige planer til deltagelse i levende forandringsprocesser. Her opstår betydning og retning i relationer mellem stedet, borgere, fagfolk og forvaltning. Uforudsigelighed og usikkerhed er i denne sammenhæng ikke blevet betragtet som barrierer, men som åbninger, der kalder på sensitivitet og handlekraft – hvor forskellige initiativer har sat nye i gang og samtidig påvirket de forrige.

Byskitsen giver blik for sammenhænge

Frem for at udvikle lukkede, enkeltstående projekter har laboratorierne arbejdet med territorielle sammenhænge – altså hvordan forskellige indsat-

Landskabsvandring, Spørring.

FOTO:
NIELS RYSZ OLSEN,
ARKITEKTSKOLEN
AARHUS

ser bindes sammen og skaber værdi i relation til stedet som helhed. Arkitektoniske metoder har her bidraget til at synliggøre stedets komplekse karakter og åbne for kontinuerlige, situationsfølsomme processer frem for hurtige "hit-and-run"-løsninger. Dermed er både lokale fortællinger, borgernes hverdagsliv, forvaltningsmæssige strukturer og langsigtede politiske mål blevet oversat til et fælles afsæt – ikke som konsensus eller kompromis, men som et mulighedsrum, hvor forskelligartede indsigter og ønsker bringes i spil i konkrete sammenhænge.

Processen begyndte konkret med udarbejdelsen af en byskitse – et kommuneplansværktøj, der sætter langsigtet retning for planlægningen af bysamfund. De små interventioner kobles til den overordnede strategiske byskitse. Denne blev til i dialog med fællesrådet, borgerne og på tværs af kommunale afdelinger. Vigtigst af alt blev byskitsen udviklet med afsæt i dybe og grundige stedslæsninger, som løbende blev genbesøgt, videreudviklet og suppleret med nye analyser.

Disse blev omsat til en byskitse samt scenarier for mulige udviklinger af Løgten-Skødstrup. Scenarierne

blev løbende justeret og udvidet på baggrund af nye indsigter, dialog med bysamfundet samt intern dialog i kommunen og henvendelser fra forskellige afdelinger og interessenter.

Omdannelsen af bymidten tog afsæt i byskitsen, der sammen med scenarier og kortlægninger af grønne restarealer og økologiske strukturer satte gang i diskussionen om øget begrønning og større nærvær til det omgivende landskab. Som videre fodrede en dialog mellem de grønne forbindelser, mobilitet og klimatilpasning. En kontinuerlig, iterativ og åben proces i konstant forandring, og hvor netop de arkitektoniske metoder ikke blot fungerede som analyser eller repræsentationer, men som en lærende praksis, hvor nye koblinger og forståelser kunne opstå.

Når kort, planer og scenarier foldes ud i dialog, og når borgernes erfaringer møder fagfolks sanselige læsninger af stedet, udvikles en fælles forståelse. Dette gjorde det muligt at arbejde med territorielle sammenhænge uden at miste blikket for det lokale – og at formulere fremtiden uden at abstrahere fra det eksisterende.

Workshop, Løgten-Skødstrup. FOTO: NIELS RYSZ OLSEN, ARKITEKTSKOLEN AARHUS

”
De handler
om co-becoming,
altså ”sam-tilblivelse
– en forståelse af, at
planlægning udvikles
som gensidig
tilblivelse.

Når byen, forvaltningen og borgerne udvikler sig sammen

En af de centrale erfaringer fra laboratorierne er, at arkitektoniske metoder som stedslæsning, skitser og scenarier kan fungere som sammenbindende redskaber i tværgående udviklingsprocesser mellem forskellige fagligheder, borgere og kommune.

Derudover rækker processerne ud over co-design og samskabelse: De handler om *co-becoming*, altså ”sam-tilblivelse” – en forståelse af, at planlægning udvikles som gensidig tilblivelse, hvor både fagfolk, borgere og steder transformeres gennem mødet med hinanden. Her optræder kommunen ikke alene som facilitator, men også som en aktiv og nysgerrig medaktør og forvalter i forandringsprocesser. Det synliggør planlægningens situerede og relationelle karakter – at forandre byen er også at lade sig forandre af den.

Erfaringerne fra laboratorierne peger på, at traditionel planlægning ikke altid rækker, hvis vi vil skabe bæredygtige bysamfund, hvor både mennesker og steder kan udvikle sig. Det rejser spørgsmålet, hvordan styring og planlægning kan tilpasses en mere eksperimenterende og relationel tilgang.

I denne forståelse bliver planlægning ikke et spørgsmål om at afveje og koordinere allerede formulerede interesser og løsninger, men om at give plads til, at nye erkendelser, muligheder og relationer kan opstå i selve processen – også internt i kommunen. Det handler om at træde ind i det ukendte, ikke for at kontrollere det, men for at give det form sammen med andre. Dette kræver særlig opmærksomhed på det, der endnu ikke er defineret, men som kan komme til syne gennem dialog, deltagelse og gensidig påvirkning.

Relationerne i centrum

Laboratorierne har vist, hvordan planlægning udvikles gennem relationer – mellem fagligheder, borgere og forvaltning, mellem landskab og samfund. Kommunens rolle forandres: fra styrende til deltagende, fra målfast til proces-understøttende. Ikke kun i dialogen med borgerne, men også internt på tværs af forvaltninger.

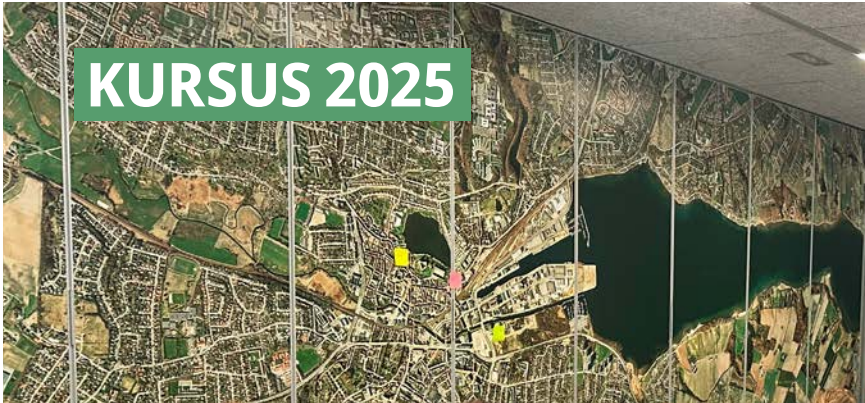
Co-becoming forudsætter mod til ikke at kende svaret på forhånd og kræver, at planlægningen tager afsæt i det konkrete sted og dets relationer. Det indebærer en erkendelse af, at planlægning altid er situeret: forankret i tid, sted og relationer. Denne form for planlægning og byledelse er langsom, lyttende og procesorienteret – men netop derfor i stand til at rumme kompleksitet og skabe løsninger, som er meningsfulde og langtidsholdbare i deres kontekst.

Fremadrettet rejser erfaringerne fra laboratorierne en række centrale spørgsmål: Hvordan bevarer vi den fleksible tilgang? Hvordan kan planlægningssystemet åbnes for eksperimenterende og læringsbaserede praksisser? Hvordan bevæger vi os fra sektoropdelte projekter mod sammenhængende, territoriale indsatser? Og hvordan skaber vi rammer, hvor planlægning ikke blot transformerer steder, men også de institutioner, der planlægger? Disse spørgsmål peger på behovet for fortsat refleksion og udvikling af metoder, der understøtter byens og institutionernes fælles tilblivelse.

Vi ser konturerne af en ny forståelse af planlægning, byledelse og bysamarbejde som processer, der er forankret i stedet, båret af relationer og drevet af en fælles vilje til at lytte, lære og forandre sig – sammen.

Workshop, Løgten-Skødstrup.

FOTO: NIELS RYSZ OLSEN,
ARKITEKTSKOLEN
AARHUS

KURSUS 2025

Tilmeld dig her

Bæredygtig planlægger

Arbejder du med fysisk planlægning, og vil du gerne sætte en mere bæredygtig retning?

På dette kursus lærer du at implementere og sikre bæredygtighedsfremmende tiltag i den fysiske planlægning. Som kommunal planlægger befinder man sig i krydsfeltet mellem politik, økonomi, byggeriets parter og bæredygtighedsdagsordenen, der udvikler sig med rivende hast. Tilmeld dig i dag, og styrk dine kompetencer som bæredygtig planlægger!

Kurset løber over to gange

- 13. november i København
- 26.-27. november i Jylland

FOTO: DANSK BYPLANLABORATORIUM

KURSUS 2025

Tilmeld dig her

Lokalplanlægning i praksis

Arbejder du med lokalplanlægning – og vil du styrke dine kompetencer yderligere?

På dette intensive kursus går vi i dybden med lokalplanens rolle som både juridisk dokument og strategisk planlægningsværktøj. Du bliver klædt på til professionelt at arbejde med lokalplanens juridiske rammer, koblingen til det konkrete sted, og hvordan planens formål afspejles i indhold og virkemidler.

Kurset holdes over to dage, den 29.-30. oktober i Herning.

Kurset henvender sig til kommunale planlæggere eller rådgivere, der er nybegyndere eller skal til at arbejde med lokalplanlægning.

FOTO: LISE-NOERSKOV, GPP ARKITEKTERNE

KURSUS 2025

Tilmeld dig her

Mere bynatur – men hvordan?

Vil du lære mere om planlægning af byens grønne områder?

Bynatur skal i dag løse mange behov på én gang: Det grønne skal være gode rammer for hverdagsliv og rekreation. Men der skal også være plads til biodiversitet og regnvandshåndtering. På kurset diskuterer vi, hvad bynaturen skal kunne i netop din kommune – og hvordan vi bruger den kommunale værktøjskasse til at skabe plads til bynaturen og fremme grønne løsninger med flere formål. Deltag, og bliv skarpere til at planlægge fremtidens bynatur! Kurset afholdes på **Frederiksberg den 19. og 20. november**. Den primære målgruppe er kommunale planlæggere og deres samarbejdspartnere.

FOTO: PEXELS

KURSUS 2025

Tilmeld dig her

Byens Stemmer – når byudvikling bliver til i dialog

Hvordan skaber vi byudvikling med plads til flere stemmer? Hvordan bliver vi bedre til at lytte og involvere og dermed skabe løsninger og forandringer, der er forankret i virkelighedens behov?

På kurset dykker vi ned i, hvorfor samarbejde med borgere og lokalsamfund gør en forskel i byens udvikling, og hvordan dialog kan styrke og kvalificere planlægningsprocesser. Vi undersøger også, hvilke stemmer der ofte mangler, og hvordan vi kan skabe engagerede og ligeværdige samtaler, samt hvilke metoder og værktøjer der virker bedst i forskellige faser af processen. Kurset afholdes den **3. og 4. december på Sjælland** og kombinerer teori, praksis og øvelser. Det henvender sig til kommunale planlæggere og rådgivere, der ønsker at styrke deres kompetencer i dialog og borgerinvolvering i byudviklingen.

FOTO: TINA SAABY

KURSUS 2025

Tilmeld dig her

Planer mellem planer – Når visioner tager form

Arbejder du med planprocesser, der hverken er kommune- eller lokalplanlægning? Er det en helhedsplan, en masterplan eller en udviklingsplan?

Kært barn har mange navne. Men hvordan fungerer den strategiske, faciliterende og situationsnære plan egentlig? Og hvordan tager du højde for alt det, som ikke kan sikres med ophæng i planloven? Uanset om du arbejder med bymidte- eller destinationsudvikling, en masterplan for et byudviklingsprojekt, omdannelse af erhvervsområder eller noget helt fjerde, vil dette kursus klæde dig på til at spille planen god!

Kurset afholdes over to dage den **10.-11. december 2025 i Jylland**. Den primære målgruppe er planfaglige projektledere og udviklingsmedarbejdere i kommunerne.

FOTO: KAO/MHIG-ILLUSTRATION: BYPLANLAB

KURSUS 2026

Tilmeld dig her

Fra planlægger til byudvikler – projektledelse i transformation

Står du i spidsen for et udviklingsprojekt, og vil du styrke din handlekraft?

Som projektleder i byudvikling møder du komplekse udfordringer og processer, der rækker langt ud over de klassiske forvaltnings- og myndighedsopgaver. Rollen kræver, at du både mestrer en bred vifte af kompetencer og har en solid forståelse af de mange forskellige forhold, der præger byudviklingen. På kurset arbejder vi med dit eget projekt som case og giver dig et læringsforløb, hvor vi sammen styrker dit faglige kompas på tværs af byudviklingens mange facetter.

Kursusforløbet forventes at starte i februar 2026 og bliver afviklet over **fem kursusgange i løbet af 2026**. Kurset henvender sig til kommunale medarbejdere, der arbejder med byudvikling og har ansvar for at drive projekter fremad.

FOTO: MORTEN DE FINE OLIVARIUS

Tilmeld dig her

SEMINAR 2026

Utopier og dystopier i den moderne by

Byplanhistorisk Udvalgs Seminar 2026 giver dig indsigt i, hvordan den moderne by og dens boliger både har tjent som forbillede og som advarsel om modernitetens muligheder og udfordringer.

Seminaret undersøger utopier og dystopier i by- og boligplanlægning, hvordan idéer om sociale fællesskaber er blevet forsøgt realiseret, og hvilke erfaringer vi kan bruge i nutidens byudvikling.

Seminaret afholdes den **23. februar 2026 i København**.

Det henvender sig til kommunale planlæggere, historisk interesserede byplanlæggere og arkitekter, studerende samt medlemmer af boligafdelingsbestyrelser og grundejerforeninger.

AI-ILLUSTRATION: HANS KRISTENSEN

Tilmeld dig her

KONFERENCE 2026

Byforskning uden grænser: strategisk byledelse

Hvordan kan strategisk byledelse hjælpe os med at navigere i klima- og velfærdsudfordringer?

Ledelse handler ikke bare om traditionel styring, men om at skabe retning, relationer og rammer, som favner både politisk byledelse, projektledelse, teamledelse og forandringsledelse. Det kræver nye greb.

Det sætter vi fokus på den **5. marts 2026**, når Center for Strategisk Byforskning inviterer til heldagskonference **på Roskilde Universitet**.

Her bygger vi bro mellem forskningens viden og praksisens erfaringer og undersøger, hvordan de to kan styrke hinanden i udviklingen af fremtidens byer.

CENTER FOR STRATEGISK BYFORSKNING

FOTO: MICHAL KRAKOWIAK

Byplanmødet
2025

Program
2.-3. oktober

Resilient Planlægning

At sætte retning i en
foranderlig verden

Dansk Byplanlaboratorium

byplanlab.dk

Vi glæder os til igen at samle 700 planlæggere, politikere og rådgivere til Danmarks største byplankonference – denne gang i Vejle.

Byplanmødet 2025 sætter fokus på ledelse i by- og landskabsplanlægning i en tid, hvor verden er i hastig forandring. Vi står over for komplekse udfordringer som klimaforandringer, globale spændinger og stigende social ulighed – dilemmaer, der krydser grænserne mellem politik, civilsamfund, kommuner og fagområder. Det udfordrer vores måde at planlægge på og kræver nye måder at tænke, samarbejde og handle på. Vi ser frem til at de faglige perspektiver, praktiske erfaringer og den fælles refleksion.

Gå på opdagelse i programmet på de næste sider.

Torsdag den 2. oktober

09.00 Ankomst til Vejle Musikteater

Tjek ind, kaffe og netværk.

10.00 Åbning og velkomst

V. Lisbet Wolters og Karsten Biering Nielsen,
Dansk Byplanlaboratoriums bestyrelse, og
moderator, Tine Gøtzsche

10.05 Vejle med vilje – at forme fremtiden med mod

V. Jens Ejner Christensen (V), borgmester, Vejle
Kommune, Niels N. Agesen, kommunaldirektør,
Vejle Kommune, og Michael Sloth, direktør for
Teknik og Miljø, Vejle Kommune

10.25 Brandtale

V. Poul Ingvorsen Dall, DGUB TEGNESTUE

10.35 Hvorfor Resiliens?

Resiliens rækker langt ud over klima og
forbinder sociale, sundheds- og infrastrukturelle
udfordringer. Dagens første keynote udforsker
"resilience thinking" som strategisk nøgle
V. Lina Liakou, Global Director i Resilient Cities
Network

11.00 Panelsamtale - at løse det hele på én gang

Vi samler aktører fra planlægning og politik til en
samtale om, hvordan man håndterer flere
komplekse udfordringer samtidig – og hvorfor
det er så svært, når alt hænger sammen med alt
V. Anne Mette Boye, stadsarkitekt i Aarhus
Kommune, Klara Sørensen, medforfatter til bogen
Bevaringsværdig Byggebranche, Simon Kjær
Hansen, leder af Dronning Marys Center på
Københavns Universitet og Marcus Vesterager,
arkitekt, Nordic Office of Architecture samt
valgt til Københavns Borgerrepræsentation
Tine Gøtzsche styrer debatten.

11.45 Frokost

12.45 Keynote - Folkesundhed i en foranderlig verden

Hvordan kan planlægning bidrage til
folkesundhed, når det, vi planlægger ind i, er
under forandring? Hvordan ser en resilient
planlægning ud, når folkesundheden påvirkes
af ændringer i demografi, smittespredning,
sikkerhedsbillede og klima?
V. Natalie Mossin, arkitekt og leder af Institut for
Arkitektur og Teknologi på Det Kongelige Akademi,
og Ingeborg Hau, kunst- og arkitekturhistoriker,
Det Kongelige Akademi

13.15

Klimaløsninger i en foranderlig verden

Hvordan sikrer vi løsninger, der kan følge med
klimakrisens tempo? Og hvordan planlægger vi
for en fremtid, vi kun delvist kender – men hvis
omfang bliver større og vildere, end vi før har haft
sprog eller erfaringer til at håndtere?
V. Sebastian Mernild, professor i klimaforandringer
og glaciologi, Syddansk Universitet

13.45

Fællesskab i en foranderlig verden

Når polarisering, mistrivsel og ulighed vokser,
bliver det afgørende at styrke den sociale
resiliens. Lokal sammenhængskraft, uformelle
fællesskaber og sociale tippekunder spiller
en central rolle i samfundets evne til at møde
forandringer. Men hvordan integrerer vi lokal
social resiliens i planlægning?
V. Rune Baastrup, direktør i Democracy X

15.00-17.00 Sessioner: Grøn trepart, modig politisk ledelse og meget mere

Læs om alle 11 sessioner på byplanlab.dk

19.00

Festaften i DGI Huset

Uddeling af Byplanpris, underholdning og
middag.
Hvor? Indgang vest, Vestre Engvej 57, 7100 Vejle

Fredag den 3. oktober

- 08.30** **Ankomst og kaffe**
- 9.00** **Velkomst dag 2**
Opsamling og refleksioner på dagen i går
V. Tina Saaby, direktør, Dansk Byplanlaboratorium
- 09.30** **Kommunalpolitikernes resiliens**
Rammen skal sættes for de næste fire år. Hvordan skaber man rammer, der balancerer behovet for handling her og nu med langsigtet planlægning og resilient udvikling?
V. Ulrik Kjær, professor i statskundskab, Syddansk Universitet
- 10.30** **Udflugt i og omkring Vejle**
Fredagen byder på en række udflugter arrangeret i samarbejde med Vejle Kommune.
- 13.30 - 14.00** **Ankomst til Vejle Musikteater**
- 14.00** **Regenerativ ledelse**
Resiliens i ledelse og regenerative principper
V. Laura Storm, forfatter og grundlægger af Regenerators
- 14.45** **Bobler og afsløring af værtskommune for Byplanmøde 2026.**
- 15.00** **Tak for i år!**

Vejle Musikteater

Vedelsgade 25,
7100 Vejle

Tilmelding

Du får som tilskudsgiver rabat på Byplanmødet.

Se priser, og få mere information på byplanlab.dk

Nominerede til Byplanprisen 2025 viser stærke tendenser i byudviklingen

Byplanprisen fylder 30 år, og det markeres med nomineringen af tre markante projekter, som viser, hvordan grøn mobilitet, ressourcebevidsthed og koblingen mellem kulturarv og nyt byggeri kan drive byudvikling. Fra Aalborgs Plusbus til Roskildes Musicon og Københavns Århusgade-kvarter peger de nominerede på nye veje for danske byer.

Af juryen, Dansk
Byplanlaboratorium
og Arkitektforeningen

Gennem tre årtier har Byplanprisen, som uddeles af Arkitektforeningen og Dansk Byplanlaboratorium, hyldet dem, der viser, hvordan planlægning skaber liv og kvalitet i vores byer. Og hvert år har nye projekter sat barren højere for, hvad der er muligt inden for byplanlægning. 2025 er ingen undtagelse.

Ud af et stærkt felt på 19 indstillinger har juryen udpeget tre projekter, der med hver deres greb markerer sig som forbilleder for byudvikling:

Århusgadekvarteret, København
Københavns Kommune

Plusbus, Aalborg
Aalborg Kommune

Musicon, Roskilde
Roskilde Kommune

De nominerede projekter kvalificerer sig alle ved at have arbejdet strategisk og innovativt med udvikling af bygninger og byrum i en menneskelig skala. Med infrastrukturelle og historiske forbindelser, er der dannet nye sammenhænge – og koblingen mellem boliger og butiksliv samt nye og transformerede bygninger skaber en helhed, som får bylivet til at blomstre.

Juryens medlemmer

- **Lisbet Wolters**
Stadsarkitekt og klimachef, udpeget af Dansk Byplanlaboratorium
- **Marie Stender**
Seniorforsker, udpeget af Dansk Byplanlaboratorium
- **Peer Frank**
Arkitekt og byplanlægger, udpeget af Foreningen af Byplanlæggere
- **Sven Koefoed-Hansen**
Arkitekt MAA, udpeget af Arkitektforeningen
- **Thina Wallin Jensen**
Arkitekt MAA, udpeget af Arkitektforeningen

KØBENHAVN

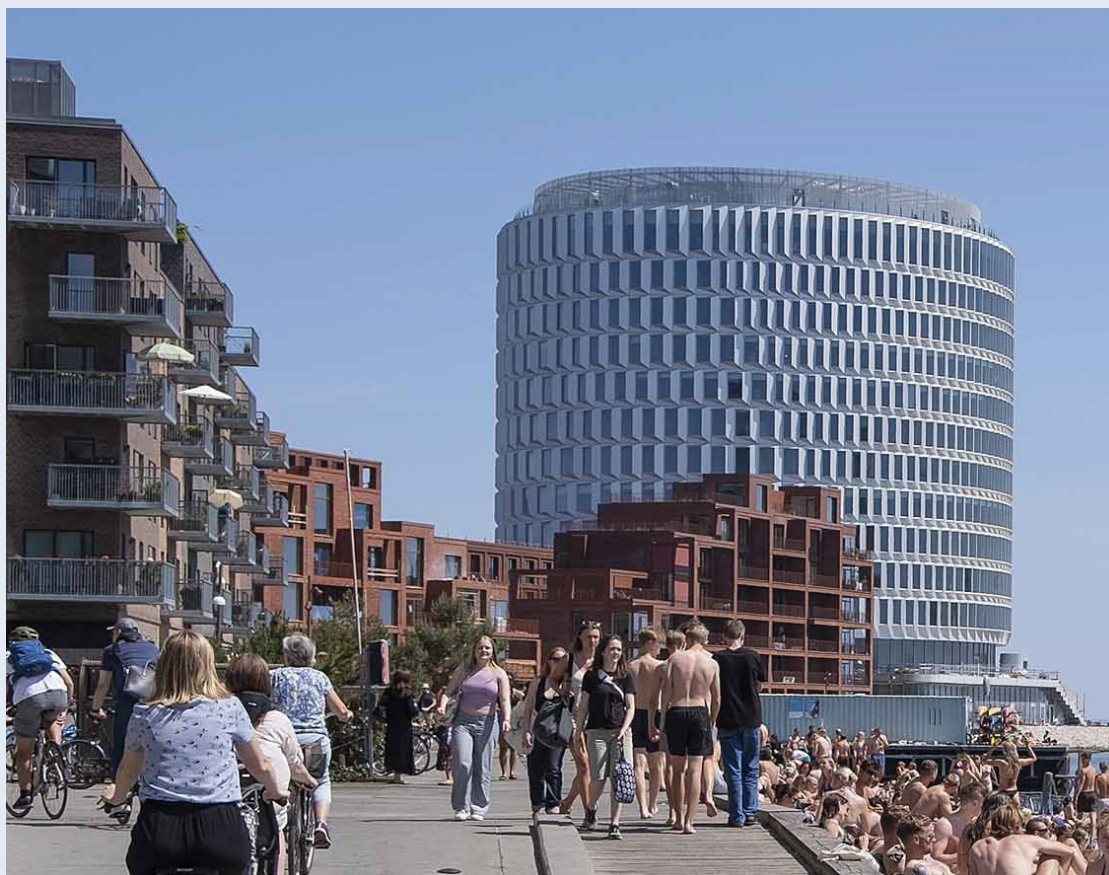

FOTO: SANDRA GONON

Århusgadekvarteret

Historie og byliv i samspil

Århusgadekvarteret i Københavns Nordhavn er blevet til en levende bydel med en egen identitet og atmosfære. Her er de historiske bygninger og industriens spor ikke blot bevaret, men aktivt transformeret og integreret i det nye byggeri.

Bevaringen og integrationen af de eksisterende elementer skaber en menneskelig skala, der giver kvarteret intimitet og nærvær i udkanten af storbyen. Smalle passager, åbne pladser og kig til havnen understøtter både små menneskelige byrum og større bymæssige oplevelser, som gør byområdet interessant at færdes i. Bylivet og den inviterende havnepromenade har samtidig gjort kvarteret til en ny destination, hvor vandet inviterer til ophold, aktivitet og byliv for alle.

Den gennemførte byplanlægning har skabt en arkitektonisk variation, hvor industriens rå atmosfære møder tidens nye formsprog på en god og afbalanceret måde.

Derudover er detailhandlen udviklet gennem en differentieret strategi for små butikker side om side med større dagligvareforretninger, hvilket understøtter kvarterets liv og variation.

Vellykkede rammer for et byliv ved vandet

Juryen fremhæver særligt Århusgadekvarterets evne til at bevare og integrere de eksisterende bygninger og byrum på en måde, der fastholder den menneskelige skala og bringer havneområdets historie og kulturarv med ind i det fremtidige bykvarter. Kvarteret viser, hvordan god byplanlægning på rekordtid kan skabe et pulserende byliv samt rammer for et byliv ved vandet, hvor aktivitet og ophold kombineres med plads til byens friktion og mangfoldighed.

Juryen ser projektet som et forbillede for, hvordan byplanlægning kan forene historie, bygninger og byrum i en sammenhængende bydel, som tiltrækker både lokale og besøgende.

AALBORG

FOTO: AALBORG KOMMUNE

Plusbus Aalborg

Mobilitet som drivkraft for byudvikling

Med Plusbus har Aalborg fået Danmarks første BRT-løsning (Bus Rapid Transit). Projektet er udviklet af Aalborg Kommune som en strategisk satsning på samspillet mellem mere bæredygtig mobilitet og byudvikling.

Strækningen på 12 km følger en rute, som siden 2011 har dannet rammen for byens udvikling og forbinder boligområder med hospital, uddannelsesinstitutioner og erhverv. Langs ruten arbejdes der med byudvikling og byrumsprojekter, så kollektiv mobilitet og byliv udvikles samtidig og understøtter hinanden. Mange steder er der endda truffet et modigt valg om at prioritere den kollektive transport frem for privatbilisme i gadeplan. De fem store stationer og knudepunkter er ikke blot stoppesteder, men byrum med fokus på tryk, funktionalitet og ophold. Med stedsspecifik arkitektur, grønne elementer, belysning og niveaufri adgang fungerer

de som mødesteder, der understøtter både transit og byliv. Transformationen af John F. Kennedys Plads illustrerer, hvordan inddragelse af borgere og lokale aktører har skabt et byrum, der opleves som tilgængeligt og trygt for mange.

Mobilitet skaber nyt liv

Juryen ser Plusbus som et ambitiøst projekt, hvor mobilitetsplanlægning bruges som vigtigt redskab til at realisere Aalborgs strategiske byudviklingsplan. Projektet viser, hvordan mobilitetsplanlægning kan sætte gang i byudviklingsområder og skabe nyt liv i eksisterende nabolag. Projektet integrerer beplantning, belysning og forbindelser til institutioner og gør byens rum mere sammenhængende. Plusbus er mere end transport: Hvert stoppested er tænkt som byrum, hvor sociale udfordringer håndteres, og mobilitet og byliv går hånd i hånd – et forbillede for fremtidige BRT-løsninger.

ROSKILDE

FOTO: ROSKILDE KOMMUNE

Musicon

Fra betonfabrik til kreativ bydel

Musicon i Roskilde viser, hvordan en tidligere betonfabrik kan forvandles til en levende og kreativ bydel.

Området på 20 hektar vil snart rumme 1.000 beboere og 700 arbejdspladser og er udviklet gennem samskabelse med borgere, kulturaktører og ildsjæle. Midlertidige projekter har været afgørende for udviklingen og er ofte blevet udviklet til permanente tiltag som skaterbanerne i Hal 12 og containerstriben med kreative erhverv, der tidligt skabte liv og mødesteder.

Store kulturaktører som Roskilde Festival Højskole og rockmuseet Ragnarock bidrager med aktiviteter året rundt, mens mindre fællesskaber som Kunstsmedjen sikrer lokal forankring. Fabrikbygninger er bevaret og transformeret, kombineret med nyt byggeri, så oplevelsesrum prioriterer mennesker

frem for biler. Området har eksperimenteret med genbrug af materialer fra de oprindelige bygninger og viser, hvordan ressourcekredsløb kan indgå i byudvikling.

Transformation under utraditionelle betingelser

Juryen betegner Musicon som et inspirerende eksempel på transformation under utraditionelle betingelser. Projektet begyndte med midlertidige aktiviteter og eksperimenterende byggeri, hvilket hurtigt skabte et levende centrum. Musicon viser, hvordan planlægning i proces kan lykkes, og hvordan bylivet kan komme før boligerne. Projektet skaber plads til rod, skæve indslag og eksperimenterende æstetik, samtidig med at aktørinddragelse og politisk mod fremhæves som forbillede.

Repræsentantskabet:

Tværfagligheden lever

Et stærkt repræsentantskab styrker Byplanlabs fundament

Af **Mads Møller Angelso**,
projektleder, Dansk
Byplanlaboratorium

Når Dansk Byplanlaboratorium samler sit repræsentantskab, er det ikke blot en formalitet. Det er et levende bevis på den tværfaglige ambition, som var grundlaget for organisationens stiftelse i 1921 – og som stadig er dens styrke i dag.

Ved årets repræsentantskabsmøde i juni deltog et bredt udsnit af aktører fra hele byens felt – fra forskningsinstitutioner og erhvervsorganisationer til fagforeninger, kommuner og civilsamfund. Blandt deltagerne var Concito, Københavns Universitet, Aalborg Universitet, Friluftsrådet, Djøf, Dansk Industri, FAOD, IDA, Danske Planchefer og mange flere.

Det brede udsnit er ikke tilfældigt. Repræsentantskabet er med til at sikre, at Byplanlaboratoriets arbejde konstant udfordres og udvikles – fagligt, politisk og metodisk. Den tværfaglige sammensætning skaber en fælles forståelse for byens kompleksitet og styrker organisationens evne til at stille de rigtige spørgsmål på tværs af sektorer og interesser.

Nye perspektiver i spil

Netop det tværfaglige blik blev også tydeligt i valget af to nye medlemmer til bestyrelsen: Natalie Marie Gulsrud og Karen Mosbech. Med hver sin faglige baggrund og erfaringer bringer de nye perspektiver i spil – og understøtter dermed fortsat udviklingen af Dansk Byplanlaboratorium som samlende, kritisk og nysgerrig platform for byudvikling i Danmark. Vi har spurgt de to nye bestyrelsesmedlemmer om deres holdninger til planlægningen og byplanlaboratoriets rolle.

3 spørgsmål til de nye bestyrelsesmedlemmer

”
Det er ikke alle, der ved, hvor meget værdi god planlægning skaber – og omvendt, hvor meget der går tabt ved dårlig planlægning.

Karen Mosbech

”
Forskning styrker planlægningen, fordi den giver os et solidt og evidensbaseret vidensgrundlag at arbejde ud fra.

Natalie Marie Gulsrud

Karen Mosbech

Bestyrelsesformand og medstifter af Home.Earth. Karen er uddannet arkitekt fra Det Kongelige Akademi og har tidligere været direktør i Freja Ejendomme og Københavns Ejendomme. Hun sidder i en række bestyrelser og har flere tillidshverv.

1 Hvilke udfordringer møder du i planlægningen?
Det er et stort spørgsmål. En af de største udfordringer er tidsperspektivet. Verden forandrer sig, og udfordringerne skifter hurtigere, end planprocesserne kan følge med. Jeg kunne godt ønske mig mere fleksibilitet i planlægningen. Nogle projekter er allerede forældede, når de står færdige – og det betyder, at mange ressourcer går tabt.

2 Hvordan kan samarbejdet mellem bygherrer og planlæggere forbedres?
Samarbejde handler om fælles indsigt og gensidig respekt. Jo mere man anerkender hinandens dagsordener, desto bedre bliver resultatet. Bygherrer skal respektere planlæggernes faglighed, og planlæggere skal respektere bygherrernes økonomiske præmisser. Jeg synes, planlæggere med fordel kunne være tydeligere omkring deres faglighed. Det er ikke alle, der ved, hvor meget værdi god planlægning skaber – og omvendt, hvor meget der går tabt ved dårlig planlægning.

3 Hvad skal Byplanlaboratoriet fokusere på for at styrke bæredygtigt byggeri gennem planlægning?
Eksempler er altid godt, så fortæl, og vis frem – både nationalt og internationalt – og brug dem til at skabe debat. Når man kan se konkrete løsninger i praksis, bliver det lettere at forstå, hvad god og bæredygtig planlægning kan skabe. Det synes jeg også, I allerede gør, men det er vigtigt at fortsætte med at sætte fokus på konkrete cases og debatten omkring dem.

Natalie Marie Gulsrud

Lektor ved Københavns Universitet (IGN) og har mange års erfaring med borgerinvolvering, tværfagligt samarbejde og international planlægningsforskning. Natalie forsker bl.a. i brugen af kunstig intelligens i planlægning og dialogen mellem fagfolk og borgere.

1 Hvordan kan forskning styrke den praktiske planlægning?
Forskning styrker planlægningen, fordi den giver os et solidt og evidensbaseret vidensgrundlag at arbejde ud fra. Når vi kan dokumentere, hvordan grønne løsninger og samskabelse fungerer i praksis, får planlæggere redskaber til at forstå borgernes hverdagspraksisser og behov. Det gør beslutningerne både mere legitime og mere forankrede i lokale realiteter – ikke kun i tekniske eller økonomiske modeller.

2 Hvilke forskningsområder er vigtigst for byudvikling?
Forskning i by, natur, klimaresiliens, grøn infrastruktur og borgerinddragelse er helt afgørende for byudviklingen. Samtidig må vi have fokus på de sociale dimensioner – hvordan borgere oplever og bruger grønne områder – fordi det gør forskningen mere relevant for praksis. På den måde kan vi udvikle byer, der ikke blot er klimavenlige, men også socialt retfærdige og inkluderende.

3 Hvordan kan Byplanlaboratoriet bedre omsætte forskning til praksis?
Byplanlaboratoriet kan spille en vigtig rolle som brobygger mellem forskning, planlæggere og borgere. Hvis vi arbejder med levende laboratorier og samskabende workshops, kan forskningsbaseret viden testes og tilpasses i konkrete situationer. Det giver mulighed for at eksperimentere og lære, så forskning ikke ender som rapporter, men bliver omsat til løsninger, der faktisk kan bruges i hverdagen.

om puljemidler

HAVNEOMRÅDER OG LANDDISTRIKTER

Ansøgning til Landdistriktspuljen er åbnet

Kilde: pressemeddelelse By-, Land- og Kirkeministeriet

Minister for byer og landdistrikter Morten Dahlin har åbnet anden ansøgningsrunde af **Landdistriktspuljen 2025**, hvor ca. 23 mio. kr. er afsat. Beløbet uddeles til projekter, der understøtter liv og udvikling i landdistrikterne og på de små øer. Maritime projekter får i dennerunde ét ekstra point, mens andre projekter fortsat kan ansøge på lige vilkår.

”Det er vigtigt for både mig og regeringen, at man kan bo, arbejde og leve i hele Danmark. I det arbejde er Landdistriktspuljen et effektivt og enkelt værktøj til at opnå dette lokalt. For udviklingsprojekternes vedkommende ønsker jeg i dennerunde særligt at sætte fokus på de vækstmuligheder, som findes i vores havneområder i landdistrikterne. For der er et stærkt potentiale for nytænkning, hvis vi forstår at tænke vores maritime områder ind i udviklingen,” fortæller Morten Dahlin.

Her kan du se ansøgningsskema og vejledninger for projekttypene: www.livogland.dk.

BYMIDTER

Søg støtte til bymidteprojekter

Kilde: Erhvervsministeriet

Indstillingsudvalg for bæredygtig byudvikling har fortsat åbent for to ansøgningsrunder med frist den 3. november 2025 kl. 12.00.

Puljen **Bystrategier og bysamarbejder** skal understøtte den strategiske udvikling af bymidterne gennem udarbejdelsen af bystrategier og etablering eller styrkelse af bysamarbejder. Der er afsat op til ti mio. kr. til indsatsen, som kommuner med byer med mellem 4.000 og 20.000 indbyggere kan søge.

Puljen **Fysisk omstilling til levende og bæredygtige bymidter** har fokus på fysiske anlægsinvesteringer, der kan skabe en strukturel transformation af bymidtens miljø. I mindre omfang kan midlerne også anvendes til virksomheds- og kompetenceudvikling, mens rene virksomhedsrettede ansøgninger henvises til andre ordninger. Her er der afsat op til 55 mio. kr., og også denne pulje kan søges af kommuner med byer med mellem 4.000 og 20.000 indbyggere.

Læs nærmere om de tre annonceringer på Erhvervsstyrelsens hjemmeside www.udviklingidanmark.dk

Nyt om arkitektur

Slow Down! Arkitekturbiennale

FOTO: CAFX - COPENHAGEN ARCHITECTURE BIENNIAL 2025, SLOW PAVILION: SLAATTO MORSBØL

Hvordan kan vi gentænke byudvikling i en tid præget af acceleration, ressourceforbrug og klimakrise? Det sætter Copenhagen Architecture Biennale fokus på den 18. september-19. oktober med temaet **Slow Down**.

Biennalen samler internationale og danske stemmer i mere end 250 arrangementer – fra pavillonbyggerier i genbrugsmaterialer til byvandring, filmvisninger, udstillinger, performances, talks og workshops. Samtidig udforsker biennalen, hvordan vi kan skabe langsommere, mere bæredygtige og inkluderende byer. Spørgsmålet er ikke længere, om vi skal sænke tempoet i vores måde at bygge og planlægge på, men hvordan. For byplanlægning handler ikke kun om vækst og nye kvadrater, men også om at skabe rammer for fællesskaber, omsorg og livskvalitet i samspil med både mennesker og natur.

Dansk Byplanlaboratorium

Følg os på LinkedIn

Hold dig opdateret på nyheder, viden og arrangementer inden for planlægning af by og land. På vores LinkedIn-profil deler vi inspiration, indsigter og erfaringer fra Dansk Byplanlaboratorium, samtidig med at du kan netværke med andre fagfolk og følge udviklingen i hele planlægningsfeltet.

Scan QR-koden, og bliv en del af fællesskabet.

Tilmeld dig vores nyhedsbrev

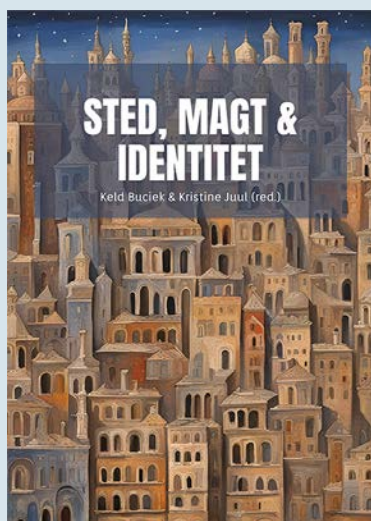
Få de seneste nyheder, projekter og arrangementer direkte i din indbakke. Vores nyhedsbrev giver dig inspiration, viden og indsigt, som kan styrke dit arbejde med helhedsorienteret planlægning af både by og land.

Scan QR-koden, og tilmeld dig her.

UDGIVELSE FRA

Dansk Byplanlaboratorium

Sted, magt og identitet

I en tid, hvor globalisering og teknologisk udvikling konstant ændrer vores liv, inviterer forfatterne Keld Buciek og Kristine Juul (red.) jer til at genopdage stedets dybe betydning.

STED, MAGT & IDENTITET

er ikke bare en bog, men en rejse gennem nogle af de unikke fortællinger, der former vores verden.

Hvert sted er mere end blot en fysisk lokation; det er en bærer af historie, kultur og identitet.

Gennem en række fascinerende essays og fortællinger udforsker denne bog, hvordan steder påvirker vores følelser, minder og selvforståelse, og hvordan steder omvendt er formet af forestillinger om det gode liv, af den fysiske planlægningslogik og det kapitalistiske samfunds strukturerende magt.

Bogen koster 250 kr. og kan bestilles i din lokale boghandler.

Nye

udgivelser

URBAN SHORES

Kystbyer i forandring – landskabsbaserede løsninger på stigende havniveauer

Hvad sker der, når en landskabsarkitekt, en byplanlægger og en ingeniør rejser tværs gennem Europa og Nordamerika og sammen skriver en bog om kyster og klimatilpasning? Resultatet er **Urban Shores – Towards Landscape-Based Coastal Adaptation** – en publikation, der samler viden, erfaringer og praksisser på tværs af fagligheder og kontinenter.

Bogen, som er skrevet af Anna Aslaug Lund, Ole Fryd og Gertrud Jørgensen, bygger på det femårige forskningsprojekt Cities and Sea Level Rise (2019-2024) og stiller skarpt på, hvordan byer langs kysten kan tilpasse sig et stigende havniveau gennem landskabsbaserede løsninger. Urban Shores præsenterer en række konkrete metoder og internationale cases og er samtidig et indspark i den bredere samtale om, hvordan vi forstår og former fremtidens kystbyer.

PLANNING AND DESIGNING FOR A SEA LEVEL RISING

Fra beskyttelse til omstilling: nye veje i kystplanlægning

Med stigende temperaturer og en forventet havniveaustigning i de kommende århundreder står kystnære byer over for afgørende forandringer. Antologien **Planning and Designing Cities for a Rising Sea Level** stiller skarpt på de centrale spørgsmål: Hvor og hvordan skal vi beskytte os? Hvornår giver det bedre mening at leve med vandet end at bekæmpe det? Og hvornår bør byområder omdannes til vådområder – og hvordan kan det ske på en konstruktiv måde?

Bogen samler mere end 30 bidrag fra forskere og praktikere inden for jura, forvaltning, risikovurdering, by- og landskabsplanlægning samt arkitektur. Derved udfolder den et komplekst billede af havvandsstigningsproblematikkerne: først en grundlæggende forståelse af udfordringen, derefter planlægning og designpraksis og til sidst visioner for fremtidens kystbyer.

NY PUBLIKATION STILLER SKARPT PÅ GRØNNE BYER

Planlægning for klima og bynatur

Et nyt inspirationskatalog skal give planlæggere og politikere i de danske kommuner redskaber til en helhedsorienteret og ambitiøs planlægning for klima og bynatur. Kataloget er udarbejdet af CONCITO for Plan 22+ og samler viden og cases fra 17 kommuner, der bruger både ny og gammel hjemmel i planloven til at fremme bynatur.

Af **Anna Esbjørn**, Cities Transition Lead, CONCITO og **Sune Porse Carlsen**, projektleder, CONCITO/Dansk Byplanlaboratorium

Fremtidens byplanlægning handler om at prioritere klima og natur højere. I de tætte byområder er pladsen knap, og bynaturen bliver ofte skubbet bagerst i rækken, når bebyggelse, parkering og infrastruktur planlægges. Resultatet er, at træer og planter presses af bygninger, belægning og ledninger – og derfor lever et kort og kummerligt liv med begrænset værdi for mennesker og dyreliv.

Kataloget tager udgangspunkt i, at vi skal undgå yderligere byspredning. I stedet bør vi omdanne og fortætte de eksisterende byer og gøre plads til grønne områder med kvalitet. Hvis vi skal elske at bo, arbejde og opholde os i fremtidens byer, skal vi have masser af varieret bynatur, der gør den tætte by attraktiv som ramme for det gode liv.

For at sikre mere og bedre bynatur kræver det, at kommunerne arbejder med planlægning på tre niveauer. Planstrategier med klare politiske visioner for bynatur. Kommuneplaner, der omsætter visioner til målbare krav for hele kommunen. Og lokalplaner med bindende og detaljerede bestemmelser, der sætter kvaliteten i centrum. Kataloget giver anbefalinger til, hvordan kommunerne kan styrke det grønne på alle tre niveauer.

Mange kommuner er allerede i gang, men arbejdet er komplekst. Derfor er der behov for at dele viden og inspirere hinanden til at bruge planlovens hjemmel bedst muligt. Inspirationskataloget er målrettet planlæggere og politikere, der vil arbejde for en mere ambitiøs og helhedsorienteret grøn planlægning.

Du kan hente inspirationskataloget på [CONCITO.dk](https://concito.dk) eller plan22.dk

Ved at understøtte planlægning og processer, som fremmer betingelserne for bynatur, kan vi skabe mere klimambitiøse, grønne og attraktive byer.

Anna Esbjørn,
CONCITO

Planstrategi, kommuneplan og lokalplaner er sammen stærke værktøjer til at fremme flere og bedre grønne områder i byerne, fordi de spænder over hele kommunens område og forpligter alle.

Sune Porse Carlsen,
CONCITO/Dansk
Byplanlaboratorium

FOTO: EUROPEAN URBAN INITIATIVE

European Urban Initiative

Internationalt udsyn

Af **Herman Nordanger Blaauw**, redaktions-assistent, Dansk Byplanlaboratorium

Byer i Europa står over for mange komplekse udfordringer: klimaforandringer, social ulighed, trængsel, bæredygtig mobilitet og digital omstilling. At finde løsninger, der virker i praksis, kan være svært – især når problemerne er nye eller komplekse.

European Urban Initiative hjælper byer med at udvikle viden, kapacitet og erfaring og giver adgang til sparring og inspiration på tværs af landegrænser. Initiativet støtter innovative løsninger, der kan testes, skaleres og deles, så byer kan lære af hinanden og handle hurtigere og mere effektivt.

Uanset om du arbejder i en storby eller en mindre kommune, giver European Urban Initiative mulighed for at eksperimentere, hente inspiration og forme smartere, grønnere og mere inkluderende byer – til gavn for alle.

Vil du vide mere?

Dansk Byplanlaboratorium er udpeget som kontaktpunkt for European Urban Initiative. Kort sagt hjælper vi jer med at få den viden, I har brug for, og udnytte de muligheder, der er tilgængelige gennem European Urban Initiative.

Har du spørgsmål, eller vil du vide mere, kan du kontakte **Mads Møller Angelso**, projektleder for det danske kontaktpunkt: ma@byplanlab.dk.

Co-funded by
the European Union

City-to-City Exchange

City-to-City Exchange giver din by en unik mulighed for at lære direkte fra andre byer og omsætte inspiration til konkrete handlinger.

Gennem fysiske eller online udvekslinger samarbejder ansøgerbyen med én eller to sparringsbyer, som deler nye arbejdsmetoder og innovative løsninger på de udfordringer, I selv har identificeret.

Fokus er på design og implementering af bæredygtige byudviklingsstrategier, hvor erfaringer og idéer krydser grænser og giver ny indsigt. Forløbet styrker ikke kun jeres forståelse af muligheder og løsninger, men åbner også døren til nye perspektiver, samarbejder og netværk, der kan gøre en konkret forskel for byens udvikling.

Læs mere om City-to-City Exchange her:

Innovative Actions

Innovative Actions giver byer mulighed for at afprøve nytænkende og kreative løsninger på komplekse udfordringer.

Formålet er at støtte eksperimenterende projekter, hvor nye idéer testes i praksis med henblik på at vurdere deres effekt under virkelige forhold og gøre dem overførbare til andre byer i EU.

Der gives støtte på op til fem mio. euro fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling. Der er god grund til at gå på opdagelse i de mange spændende og nyskabende projekter, hvor du kan finde både inspiration, netværk og få sparring fra europæiske kolleger.

I Danmark har Aarhus fået støtte til ImperfectCity, som arbejder med at omfavne bygningers og menneskers uperfektheder for at skabe en mere inkluderende og bæredygtig by. København har fået støtte til CULTIGEN, som fokuserer på bæredygtig turisme gennem data og inddragelse af lokalsamfundet.

Læs mere om Innovative Actions her:

Portico

Din europæiske vidensplatform for byudvikling.

Portico er European Urban Initiatives platform, hvor du får adgang til viden, netværk og initiativer, der kan støtte arbejdet med bæredygtige bystrategier. Her kan du hente inspiration i Porticos Knowledge Hub, en digital vidensbank med byrelaterede ressourcer og værktøjer fra centrale EU-initiativer. Du kan også finde sparringpartnere og samarbejdsmuligheder i Porticos Community, som er et fællesskab for erfaringsudveksling om byudvikling.

Læs mere om Portico her:

Peer Review

European Urban Initiative tilbyder Peer Reviews, hvor byer får støtte til at styrke deres strategier for bæredygtig byudvikling.

Gennem faglig sparring og erfaringsudveksling hjælper byer hinanden med at udvikle, implementere og evaluere deres strategier. I hver Peer Review deltager én by som "city under review", mens fire til seks andre byer eller aktører fungerer som "peer reviewers" og giver sparring. Højdepunktet er et todages fysisk arrangement, hvor deltagerne mødes for at arbejde intensivt med konkrete udfordringer og løsninger.

Bemærk: Kun byer, der har modtaget regionalfondsmidler, kan være "city under review", men andre byer og aktører kan deltage som sparringspartnere.

Læs mere om Peer Review her:

Interview med Susanne Grunkin,
ny stadsarkitekt i Odense

'Odense skal være en generøs by'

Odense vil mere end blot vokse. Byens første stadsarkitekt, Susanne Grunkin, vil forme en generøs storby, hvor arkitektur, fællesskab og grøn omstilling går hånd i hånd – og hvor byen giver mere tilbage, end den tager. Vi har talt med hende om, hvad der fik hende til at vælge Odense, og hvilke ambitioner hun har for byens udvikling.

Af **Mads Angelso**,
projektleder, Dansk
Byplanlaboratorium

Hvad var det konkret ved Odense og stillingen som stadsarkitekt, der fik dig til at vælge netop denne rolle? Kan du give et eksempel på noget, der tiltrak dig?

Odense er en by i rivende udvikling, hvor byrådet har modige og markante ambitioner for byudviklingen – flere indbyggere, mere byfortætning, grøn storby, klimaambitioner og så signalet i, at man har valgt at etablere en stilling som stadsarkitekt. Jeg har også lært kommunen at kende gennem Odense Arkitekturråd. Jeg blev udpeget til at repræsentere foreningen Danske Landskabsarkitekter og har været med, siden rådet blev stiftet i 2019.

Jeg er meget begejstret for Odense. Den skiller sig ud med sin stærke historie, som har international opmærksomhed, og Odense træder i karakter både som storby og som en stemningsfuld og hyggelig

by. Dertil er transformationen af det tidligere Thomas B. Thriges Gade fra Gade til By uhyre interessant – nu er Odense virkelig vågnet, og omverdenen har fået øje på de mange kvaliteter.

Hvordan vil du sikre, at grønne og sociale hensyn bliver en integreret del af Odenses fysiske planlægning? Kan du nævne et projekt eller en metode, hvor du har arbejdet med det, eller som du gerne vil sætte i gang?

Det er endnu for tidligt at blive helt konkret. Men det handler om at sætte byens store ambitioner i spil i stærke samarbejder – med investorer og bygherrer, med kultur- og erhvervslivet og på tværs af fagligheder i kommunen.

Hvilket konkret planfagligt greb mener du er afgørende for, at Odense kan udvikle sin egen storbyidentitet?

FOTO: ODENSE KOMMUNE

”

Hvis jeg skulle tilføje en ekstra ting, der ligger godt i tråd med visionerne, er det, at Odense bliver byen, der giver mere tilbage – en generøs by.

”Her samles flere af de spændende greb fra Helhedsplanen og Thomas B. Thriges Gade-projektet. Letbanen smelter ind i byen, og Oluf Baggers Plads er en arkitektonisk perle. Promenaden med trælist og glasbyggesten er en raffineret detalje, og bygningerne møder byen respektfuldt.”

FOTO: SUSANNE GRUNKIN

”Når man ankommer til Odense, er Kongens Have vigtig. Den klassiske barokhave er nænsomt opdateret og bruges flittigt af mange. Jeg nyder selv de små oplevelser her – som at sidde og betragte ændernes færden.”

FOTO: SUSANNE GRUNKIN

Kan du give et eksempel på, hvordan det kan udmøntes i praksis?

Det er endnu for tidligt at blive helt konkret, og den første tid kommer til at handle om, hvor byen ”er” – politikker, planer, strategier, samarbejdspartnere osv. Men oplagt er det, at der ligger meget vigtig læring i Helhedsplanen og i processen omkring omdannelsen af den tidligere Thomas B. Thriges Gade. Derudover er den historiske transformation af Fremtidens Vollsmose også meget interessant i forhold til måden, hvorpå både natur, bæredygtighed, byliv og fællesskaber er sat i centrum – og den vilje til forandring, der ligger bag.

I det kommende arbejde kommer det selvfølgelig til at handle om at skabe helhed og sammenhæng i byen og mellem de mange projekter, hvilket der allerede er blik for hos alle i stadsarkitektteamet. Og så kommer vi til at forfølge arkitektonisk kvalitet.

Vi vil selvfølgelig arbejde loyalt med kommunens visioner, men hvis jeg skulle tilføje en ekstra ting, der ligger godt i tråd med visionerne, er det, at Odense bliver byen, der giver mere tilbage – en generøs by.

Hvad er din rolle i den kommunale organisation?

Stadsarkitekten bliver chef for et tværfagligt og erfarent team, hvor der både er landskabsarkitekt-, arkitekt- og planlægningskompetencer. Som stadsarkitekt er jeg indplaceret som kontorchef i organisationen med reference til chefen for Byudvikling, der refererer til forvaltningens administrerende direktør. Som stadsarkitekt bliver jeg på den måde også en del af en kontorchefgruppe.

Med denne organisering bliver vi, som det nye stadsarkitektteam, en godt integreret del af organisationen, og jeg vil også fremhæve, at det er ret dygtige mennesker, man møder her, som har fagligheden i orden.

Refleksioner fra "Summerschool of urbanism"

Skolen som strategisk greb i den resiliente by

I disse år investerer danske kommuner i velfærdens bygningsmasse over en bred kam. Flere steder findes særlige indsatser for at kunne tilbyde attraktive skoletilbud til borgere og nyttilflyttede. Her er ofte fokus på at renovere bygningsmassen og de nære udearealer, mens der stilles krav til forbedringer af indeklima og læringsmiljøer. Men kan skolen spille en større rolle i den resiliente by, og hvordan bringes skolen i spil i en bymæssig sammenhæng?

Af **Kirsten Højgaard Møllerup**, projektleder,
Dansk Byplanlaboratorium

Skolen som vi kender den eller skolen som byens hjerte? Byens skole – den kender vi alle og kan relatere til. Det er måske også der, vi for alvor møder og mærker den by, vi bor i eller er flyttet til. Eller det sted, som vi tydeligst sanser i erindringer fra barndommen. Skolen er barnets møde med hverdagens dannelse. Og måske er det der, vi møder op, når det er tid til at afgive vores stemme. I den planlagte funktionsopdelte by ligger skolen ofte nær boligkvartererne, men alligevel afgrænset af hegn og store åbne idrætsarealer. I byens hovedgade finder vi biblioteket eller måske endda et kulturhus. Og ved kirken og i de store fælles bebyggelser finder vi forsamlings- og foreningslokaler i mange afskygninger. Hver ting til sin tid.

Det er naturligvis et karikeret billede, men i en nutidig kontekst er der grund til at spørge, om vi egentlig ser skoleudvikling som byudvikling eller blot som et spørgsmål om børnetal, kapacitetsprognoser og brugerhensyn? Hvad nu, hvis skolen var byens naturlige samlingssted? Måske helt inde på hovedgaden, hvor butikslivet gisper?

Invitér byen til skolen og skolen ud i byen

Der er mange gode grunde til, at danske kommuner investerer i folkeskoler og velfærdsbyggerier. Der kan være tale om: nedslidte eller utidssvarende bygninger, for få eller forkerte kvadratmeter, nye krav til indeklima, læringsmiljøer eller arbejdsmiljø. Og så naturligvis spørgsmålet om, hvordan den kommunale velfærd overhovedet skal servicere

FOTO: KIRSTEN HØJGAARD MØLLERUP

Hvilken rolle skal skolen spille i byen, og hvilke sammenhænge skal den tænkes ind i?

Hvad er Summer school of urbanism?

I et strategisk projektsamarbejde mellem den danske ambassade i Polen, Bloxhub BUILD og Dansk Byplanlaboratorium har parterne i august 2025 holdt en fælles sommerskole med en delegation af politikere og ansatte fra de polske byer Kielce (ca. 200.000 indbyggere) og Lesna (ca. 10.000 indbyggere), som begge arbejdede med en skole-case fra deres hjemby. Fra Warszawa deltog en medarbejder med ansvar for byens arkitekturpolitiske tilgang til skolerenoveringer. Igennem ugen arbejdede deltagere ud fra temaerne: skolen i byen, byen i skolen, sund bygning, skolen i den "urbane donut" og den cirkulære by. Refleksioner fra sommerskolen er baggrund for artiklen.

Vil din organisation holde sommerskole?

Står I over for at skulle udvikle kommunens skoler og vil sætte forløbet i gang med en sommerskole – eller har I et andet tema, der optager jer, hvor der er brug for en fælles genstart på tværs af forvaltningerne? Så skriv til os på db@byplanlab.dk, og hør nærmere om mulighederne.

de stigende antal ældre og samtidig stå stærkt i konkurrencen om bosætning og attraktive skatteydere. Men hvad kræver det egentlig af de fysiske omgivelser?

Nogle af de gode eksempler på skoleområdet besøgte vi i Dansk Byplanlaboratorium og en polsk delegation som en del af vores Summerschool of urbanism. Vi så blandt andet, hvordan simple greb kan åbne skolen op mod sit nærmiljø og skabe en større sammenhæng i byen; ved at fjerne hegn og erstatte disse med grønne mødesteder på kanten, ved at etablere skolehaver som lokale dyrkningsfællesskaber, ved at integrere cykelveje og legegader med skolegården eller endda flytte skolegården helt ud på den lokale plads. Vi så også eksempler på, hvordan større investeringer som renoveringer, tilbygninger og nybyggeri skaber åbne multifunktionelle stueetager med en arkitektur og indretning, der henvender sig lige så meget til byen som til skolen.

Disse greb dyrkes i flere danske byer, især i forbindelse med anden byudvikling, områdeløft mv., men hvor ofte bruges skolen som det strukturerende greb i byens transformation? Og bruger vi de rigtige værktøjer i dialogen med brugere og borgere, når byens rum i højere grad skal deles?

Skolen i den resiliente by

Hos den polske delegation stod den resiliente tænkning både tydeligt og naturligt frem. De fortalte om at åbne en friskole som lokal værdiskabelse, om tomme bygninger og drømmen

om at skabe et møde- og læringssted for både byen og dens skoler. Men også om polske skoler, som på kort tid blev omdannet til også at huse ukrainske skolebørn, og om statslige puljer til at arbejde multifunktionelt med beredskabsrum i skolebygninger. For hvor mødes vi egentlig, når krisen indtræffer? Bruger vi den lokale beredskabsplan aktivt i planlægningen, eller når vi investerer i velfærdsbyggerierne? Hvordan bliver beredskabsinvesteringer til meningsfulde kvadratmeter i en hverdagssituation? For skolen og for byens borgere?

Skoleudvikling er også byudvikling

Kommunens planlægning fastlægger, om den lokale folkeskole ligger i et område alene til offentlige formål eller som en del af den blandede by udpeget til bymidte, bycenter eller lignende i kommuneplanens rammer. Skulle de mon have et eftersyn? Driftsbudgettet skal prioriteres. Hvor mange legepladser, idrætsanlæg, byrum og parker har kommunen egentlig budget til at drifte og vedligeholde? Kan skoleledere indgå i forpligtende samarbejde med byens handlende og foreninger om et årshjul for aktiviteter i hovedgaden eller i den lokale park? Og hvordan fungerer skolens faciliteter som kulturhus og mødested i ydertimer? Er der bemanding?

Det er alle spørgsmål, som skal undersøges og adresseres på tværs af sektorer og fagudvalg, hvis potentialerne skal indfris. Et muligt værktøj er at dyrke lokal byledelse – både på rådhuset og uden for. Her kan der sættes retning og prioriteres, så skoleudvikling og byudvikling går hånd i hånd.

Lovgivningen halter efter klimaforandringerne

Refleksioner over 'Miljø- og klimalovgivning. Hvad er omfattet? Hvorfor? Hvordan?'

Klimatilpasning kræver helhedsorienteret vandhåndtering, men i dag spænder en kompleks og ukoordineret lovgivning ben for løsninger på tværs af sektorer og kommunegrænser. En ny bog fra professor emerita Ellen Margrethe Basse samler trådene i det juridiske kludetæppe og giver et tiltrængt overblik over miljø- og klimalovgivningens mange lag.

Af **Boris Brorman Jensen**, selvstændig rådgiver og arkitekt MAA med en ph.d. i urbanisme

Miljø- og klimalovgivning er notorisk kompliceret, dels på grund af lovkompleksets tværgående karakter, dels fordi det hviler på flere retssystemer samtidig. Rapporten "Lovgivningsmæssige barrierer for klimatilpasning", udarbejdet som led i Coast to Coast Climate Challenge-samarbejdet, identificerer systematisk en række centrale danske og europæiske love, der udgør barrierer for effektiv vandhåndtering og klimatilpasning. Barriererne spænder fra uklarhed i ansvarsfordeling, komplekse godkendelsesprocesser, modstridende hensyn mellem forskellige lovområder og manglende incitamenter til helhedsorienterede løsninger.

Vores love fremmer ikke klimatilpasning

Rapportens konklusion er klar: Vi har, trods det omfattende lovkompleks, ikke en lovgivning, der fremmer klimatilpasning, især i det åbne land og ved større projekter på tværs af kommunegrænser. Fokus er primært på byområder, mens det åbne land overses. Der er ofte tale om langvarige og ressourcekrævende sagsbehandlingsprocesser pga. flere klageadgange. Der er vanskeligheder ved at få alle lodsejere med, især i områder med mange forskellige ejere og ressourcer. Kommunerne er ofte usikre på rollefordeling og har begrænsede kompe-

tencer på området. Indirekte pres fra andre menneskelige aktiviteter kan have større betydning end selve klimaforandringerne. Der er konflikt mellem beskyttelse af natur (statisk natur) og behovet for dynamisk klimatilpasning. Listen fortsætter, og der er akut behov for at opdatere og forenkle lovgivningen, så den kan fremme en mere helhedsorienteret vandhåndtering.

Der skal skabes bedre sammenhæng og fleksibilitet mellem love og sektorer, og der mangler incitamenter og støtteordninger, der fremmer samarbejde mellem offentlige og private aktører. Indtil lovgivningen bliver opdateret og forenklet, må vi finde veje til at navigere i det nuværende, komplekse system.

Her træder en vigtig ressource frem: professor emerita Ellen Margrethe Basses seneste udgivelse om miljø- og klimalovgivning. Bogen er en længe ventet, systematisk og oversigtsskabende introduktion til et retsområde, som ellers kan virke uoverskueligt og fragmenteret. Med klarhed og overblik gør den det omfattende regelsæt mere tilgængeligt – og sætter samtidig den nationale lovgivning i perspektiv i forhold til EU's forordninger og direktiver.

Ellen Margrethe Basse: Miljø- og klimalovgivning – Hvad er omfattet? Hvorfor? Hvordan? Djøf Forlag, 2025, 306 sider.

En ny nøgle til miljø- og klimalovgivning

Professor emerita Ellen Margrethe Basse seneste udgivelse om miljø- og klimalovgivning er en længe ventet, systematisk og oversigtsskabende introduktion til det omfattende retsområde. Bogen formår at formidle den store kompleksitet med relativ klarhed og overblik. Den kompakte fremstilling gør et nærmest uoverskueligt regelsæt tilgængeligt og sætter den nationale miljø- og klimalovgivning i relation til gældende forordninger og direktiver fra EU.

Jeg er ikke jurist og vil først og fremmest bruge bogen som opslagsværk. For fagfolk giver de mange krydshenvisninger mellem kapitlerne god mening. De mange henvisninger skaber sammenhæng på tværs af emnerne og understøtter forståelsen af samspillet mellem nationale, europæiske og internationale regler.

Bogen favner hele spektret af miljø- og klimalovgivning, fra grundlæggende retlige principper og værdier til regulering af produkter, ejendomsret og erstatningsansvar samt de mange EU-forordninger og internationale konventioner, som danner rammen om dansk lovgivning. Et særligt plus er bogens aktualitet: Den inddrager de nyeste politiske aftaler og reforminitiativer, herunder Den Grønne Trepartsaftale og den seneste udvikling i EU's klimalovgivning.

Forfatteren nøjes ikke med at gennemgå reglerne, men placerer dem også i en større kontekst, hvor hensyn som individuel retssikkerhed, bæredygtighed og menneskerettigheder løbende inddrages og diskuteres.

Indsigt og overblik

Bogen er målrettet en bred fagkreds og henvender sig til både sagsbehandlere, advokater, rådgivere, forskere, undervisere og journalister – og lever fuldt ud op til sin ambition om at være både indføring og opslagsværk. Den alfabetiske gennemgang af lovgivning og forordninger i bogens afsluttende regelregister gør den velegnet som praktisk referenceværktøj. De mange eksempler fra retspraksis og politiske processer giver samtidig læseren indsigt i, hvordan reglerne aktuelt anvendes i praksis.

Den kompakte gennemgang af det omfattende lovområde leverer både overblik og detaljer. En forholdsvis lettilgængelig fagbog, der ikke blot oplyser om et ellers svært tilgængeligt stofområde, men også hjælper sine læsere med at navigere i et meget aktuelt retsfelt.

Indtil lovgivningen bliver opdateret og forenklet, må vi finde veje til at navigere i det nuværende, komplekse system.

Nyt brancheprojekt skal hjælpe kommunerne med CO₂-reduktion i byudvikling

Der er potentiale for store klimagevinster ved at integrere viden om CO₂-reduktioner og mere bæredygtige løsninger i tidlig strategisk byudvikling.

Af **Kathrine Johansen**, chefkonsulent i Center for Regional- og Turismeforskning, og **Andreas Qvist Secher**, ekstern konsulent for Rambøll

I Danmark udarbejdes hvert år over 1.000 lokal-, udviklings- og kommuneplaner, men kun en brøkdel adresserer CO₂-ækvivalenter – det vi også kender som drivhusgasser.

Samtidig fortæller over 80 procent af byplanlæggerne, at de savner viden om, hvilke løsninger der er bedst for klimaet.

Der er et stort, uudnyttet potentiale i at integrere strategisk klimaplanlægning tidligt i planprocessen – længe før enkeltstående livscyklusvurderinger (LCA'er) af miljøpåvirkningerne af planlagte byggeprojekter bliver relevante. Projektets målsætning er at bidrage til at udnytte det potentiale og vidensbehov.

”I det kommende år vil vi arbejde på flere fronter ved at indsamle og dele viden om, hvilke klimалøsninger der er mest omkostningseffektive, og give et indblik i, hvad der skal til, for at dansk byplanlægning kan imødekomme Parisaftalen. Derudover er det langsigtede mål at opbygge kommunespecifikke nøgletal og udvikle et værktøj, der giver et opdateret og anvendeligt beslutningsgrundlag i byudviklingen,” forklarer seniorforsker på Aalborg Universitet Kim Haugbølle.

Fra Parisaftalen til kommunernes planlægning

Ét af de grundlæggende elementer i projektet er arbejdet med at oversætte Parisaftalen til branchespecifikke mål for dansk byudvikling baseret på nyeste forskning og datagrundlag. Det håber projektparterne bag LCby kan bruges aktivt i kommunernes planlægning, så lokale beslutninger bidrager til helhedsorienterede løsninger, der understøtter både kommunale og nationale klimamål.

”Vi mener, at der er brug for konsensus om en fælles metode til vurdering af og forskningsbaseret viden om, hvordan dansk byplanlægning i dag klarer sig op imod Parisaftalens målsætninger, og hvilke beslutninger der vejer meget, og hvilke der vejer knap så meget,” forklarer Mikkell Suell Henriques, projektchef i Realdania.

Projektet har som ambition at understøtte de kommunale klimahandlingsplaners indflydelse på kommuneplanlægningen og give et videnskabeligt afsæt til politiske drøftelser og ambitiøse beslutninger, som kan reducere CO₂-udledningerne i kommuneplanlægningen.

FOTO: TOBIAS PEDERSEN

”
Det langsigtede mål er at udvikle et beslutningsværktøj, der giver et beslutningsgrundlag for politikere, byplanlæggere og investorer

Kim Haugbølle
 Aalborg
 Universitet

BUILD ved Aalborg Universitet står i samarbejde med den filantropiske forening Realdania, Rambøll, Center for Regional- og Turismeforskning, CONCITO, Rådet for Bæredygtigt Byggeri og Plan22+ ved Dansk Byplanlaboratorium bag projektet **LCby – prototype for en ny tilgang til omkostningseffektive klimaindsatser i byudviklingen.**

”
Der er brug for konsensus om en fælles metode til vurdering af og forskningsbaseret viden om, hvordan dansk byplanlægning i dag klarer sig op imod Paris-aftalens målsætninger

Mikkel Suell
 Henriques,
 Realdania

Udvikling af en branchestandard

Gennem hele projektperioden vil LCby arbejde for at skabe en metodisk sammenhæng på tværs af livscyklusvurderingsværktøjer og udarbejde et metodegrundlag for forebyggelse af drivhusgasudledninger i byudviklingen. Der skal udvikles metoder til at skabe både fælles dataoverblik og sammenhæng mellem de nationale opgørelsesmetoder for emissioner og den fysiske planlægning og klimaplanlægning.

”Ambitionen er at udvikle et metodegrundlag i de tidlige byudviklingsfaser og samtidig sikre en metodisk strømlining på tværs af de mange værktøjer, som udvikles til at vurdere CO₂-påvirkningen af dele af byudviklingen såsom landskabsprojekter, byggerier, forsyning, klimatilpasning, mobilitet og infrastruktur,” forklarer Kim Haugbølle.

Strategisk værktøj som beslutningsgrundlag

Samtidig med at kommunerne sætter stadigt stigende, ambitiøse klimamål, er man inden for byggebranchen langt med værktøjer til at arbejde med at mindske udledninger i hele byggeriets levetid. Man har endda et nationalt aftalegrundlag i bygningsreglementet at arbejde ud fra.

”Så langt er man ikke, når man taler om planlægning, byudvikling og det byggede miljø i bredere forstand – altså alt det, byudviklingen har indflydelse på, herunder hvad der bygges og hvor. Det har stor indflydelse på eksempelvis transport og forbrug. Det er bl.a. her, en ny prototype for et beslutningsstøtteværktøj forhåbentligt kan vise sit værd,” forklarer Kim Haugbølle.

”Det langsigtede mål er at udvikle et beslutningsværktøj, der giver et beslutningsgrundlag for politikere, byplanlæggere og investorer og dermed et opdateret og anvendeligt overblik over data som udgangspunkt for at træffe klimavenlige beslutninger,” uddyber Kim Haugbølle.

I løbet af det næste år skal en prototype udvikles. I den forbindelse tager LCby derfor meget gerne imod henvendelser fra kommuner, der er nysgerrige efter at høre mere, eller som ønsker at bidrage med cases, der kan testes for at danne grundlag for værktøjets udvikling.

Projektet er støttet af Realdania og løber fra april 2025 til oktober 2026.

LÆS MERE

Ved at scanne QR-koden kommer du til LCby's hjemmeside, hvor du bl.a. kan følge projektets udvikling, tilmelde dig nyhedsbreve dedikeret til CO₂ i byudvikling samt få et overblik over eksisterende relevante klimaværktøjer i et værktøjsbibliotek.

Tak til vores tilskudsgivere

I skrivende stund bidrager 86 af landets kommuner samt en række private virksomheder og institutioner som tilskudsgivere. Vi skylder jer alle en stor og oprigtig tak – uden jeres støtte ville Dansk Byplanlaboratorium ikke kunne være det sted, hvor vi sammen udvikler og deler viden om planlægning af både by og land.

Jeres bidrag gør det muligt for os at fremme helhedsorienteret planlægning gennem kurser, konferencer, udviklingsprojekter, netværk og Byplan Nyt.

Som tilskudsgiver får du adgang til den nyeste viden, rabat på kurser og konferencer om tidens vigtigste temaer – og ikke mindst bliver du en del af et stærkt fagligt fællesskab på tværs af kommuner, regioner, rådgivere og institutioner.

Læs mere om fordelene, og bliv tilskudsgiver her:

Eller skriv til os på
db@byplanlab.dk

Er din kommune på udkig efter en ny medarbejder?

Gør brug af Byplanlabs store netværk, og sørg for, at din drømmekandidat finder frem til din jobannonce. Som tilskudsgiver hos Dansk Byplanlaboratorium får du mulighed for at få din jobannonce lagt op på vores online-jobbørs, hvor den når ud til potentielle kandidater.

FOTO: MORTEN DE FINE OLIVARIUS

Vi tilbyder skræddersyede kurser og foredrag

Som tilskudsgiver får I bl.a. mulighed for at få skræddersyede kurser og foredrag tilpasset din kommune eller virksomhed. Kurserne tager udgangspunkt i jeres konkrete opgaver og cases – og skaber fælles læring i den virkelighed, I står i.

Kurset kan afholdes hos jer eller ude i byen, og vi sørger for at finde relevante oplægsholdere og tilrettelægge et professionelt og engagerende forløb. Vi tilbyder også ekskursioner og studieture, hvor læringen kobles til steder og situationer, der minder om jeres egen praksis.

Dansk Byplanlaboratorium